

محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۲۲

محسن تفسير

له قرآنه يو څرک

Ketabton.com
۱۱۴- ن «ناس» سورة

ليک او څېړنه :

احمد حسين «عنایت»

بسم الله الرحمن الرحيم
د لوراند او لورین الله په نامه
سورة الناس

د ناس سورة تشریح

لیک او څېړنه:

احمد حسین عنایت

د ناس سورة (۱۱۴)

سریزه: د «ناس» سورت مکي دی چې (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۴) په نزول کې (۲۱) سورة دی د «فلق» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. ددې سورة نوم «ناس» د هغه له لومړي آیت څخه اخیستل شوې، چې د «ناس» کلیمه ددې سورة په پنځو آیتونو کې تکرار شوې ده.

د دې سورت د نزول د زمانې او ځای په اړه هم لکه څنګه چې مخکې مو د نورو سورتونو په ترڅ کې ورته نغوته کړې، د نورو ډېرو سورتونو په څېر ددې سورة د نزول په اړه هم د مفسرینو تر منځ اختلاف دی چې ځېنې دا سورت مکي ګڼي او ځېنې یې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روایتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې روایتونه یې په مختلفو تفسیرونو کې راغلې دي چون واضح او ثابت نه دي او بیا ذکرول یې اړین نه دي، خو د یوې خبرې یادونه اړینه بولم هغه دا چې ددې سورت د تلاوت د ضرورت په نظر کې نېولو سره د حضرت رسول اکرم^(ص) له لور په مختلفو وختونو او موقعیتونو کې مختلفو خلکو ته د څیزونو له شره د پالونکي څښتن دُرشل ته د پناه وړلو تلقین شوی دی او په مختلفو مهالونو او مقامونو کې یې بار بار دا سورة هم لکه د مخکیني سورة په څېر د وخت له تقاضا سره سم تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې، او یا د هر چا له قوله چې هره واقعه روایت شوې دا

سورت يې د هماغې زمانې له پېښې او مکان سره سم نازل شوی او اړوند گڼلی دی. خو سمه او جوته خبره داده چې دا سورة لکه څنگه چې په پیل کې وویل شول مکي دی او له دې سره سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت لکه د مخکیني سورة په څېر د مکې د ابتدایي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی. او همدا راز د ډیرو روایتونه له مخې دا سورة او د فلق سورة یو ځای نازل شوي دي او د ډیریو له نظره د فلق سورة مکي دی نو دا سورة هم مکي گڼل کېږي.

موږ سره له دې چې د قرآن په آیتونو کې د ځیرنې او تدبر پر مهال په مختلفو روایتونو او نقلونو کې د ځان ښکېلول، د مهال او ځواک او ژواک پر باد کېدل او تلف کېدل گڼو، او موږ له لیده په قرآن کې د ځیرنې او تدبر سمه او بهتره طریقه پخپله د قرآنکریم آیتونو ته مراجعه کول دي او د آیتونو د څېړنې او تفسیر پر مهال د قرآن له نورو اړوندو آیتونو څخه مرسته اخیستنه سمه او اړینه گڼو، چې دا طریقه د قرآنکریم د تفسیر او څېړنې لپاره تر ټولو غوره او اړینه طریقه ده. خو بیا هم که څوک لېوال وي په دې اړه دې د بېلگې په توگه د «مولانا مودودي» تفهیم القرآن ته مراجعه وکړي، چې نوموړي په دې اړه، ددې سورة اړوند ډېر روایتونه نقل کړي او ورسره جوخت یې خپل نظر هم څرگند کړی دی.

له مخکیني سورة سره اړیکه او د سورة د منځپانگې چورلیخ:

د دوو سورتونو «فلق» او «ناس» هم غږي او د موضوع ورته والی له ډېرو اړخونو څرگند دی. دا سورتونه چې «معوذتین» نومول شوي او قرآن، پالونکي څښتن ته له پناه وړلو سره ختموي. هر دواړه سورتونه د «قُل» له فرمان سره چې رسول اکرم [یا هر وړ مسلمان] ته خطاب دی پیل شوي او له

هاغو شرونو څخه د مصئونیت او ژغورنې طریقه څرگندوي، چې د رسالت او هدایت په مسیر او لارلیک کې شتون لري. د مؤمنینو د حفظ او ساتنې یوازینی وسیله او له مختلفو انحرافونو او شرک او کفر او نفاق څخه د هغوی د عقیدو او ایمان پاسوال، په دې دوو سورتونو کې پالونکي څښتن [رب] ته آگاهانه پناه وړل معرفي شوي دي. له دې توپیر سره چې د فلق په سورت کې له خارجي شرونو یادونه کوي او د ناس په سورة کې له داخلي شرونو څخه چې ځمکه او بستر یې د انسان په نفس کې دننه ځای لري او له خارجي وسوسو څخه منفعل او اغېزمن کېږي. انسان تل له شیطاني وسوسو سره مخامخ دی، او جن او انس شیطانان هڅه کوي د هغه په قلب او روح کې نفوذ وکړي، په هره کچه چې په علم کې د انسان مقام پورته لاړ شي او موقعیت یې په ټولنه کې دروند او ډېر شي، د شیطان وسوسې زیاتې او شدیدې کېږي، چې هغه له سمې لارې کوږ کړي او له عالمي فساد سره عالم پر باد کړي. دا سورة رسول اکرم (ص) او د هغه رښتینو او وړ پلویانو ته فرمان ورکوي چې د ټولو وسوسه گرانو له شره خدای تعالی ته پناه یوسي.

ددې توضیح چې د ځېنو شرونو سرچینه او بنسټ د انسان له وجوده خارج وي او د سړي له کړنو څخه مستقل او خپلواک پر هغه واردېږي، چې دا ډول شرونه یې د فلق په سورة کې له ورته او متشابه تعبیرونو سره ښوولي دي چې د مختلفو خارجي شرونو لپاره یو مثال او معیار وي: د ټولو هاغو هر څه له شره، چې خدای تعالی خلق کړي او کېدای شي [په نسبي توګه] انسان ته پېښ شي خدای ته پناه وړي [من شر ما خلق]، همدا راز د نغاړونکي، خپرې، مسلطې، یرغلگرې او برلاسې تیاره له شره [وغاسق اذا وقب] چې له هر ډول ظلم او ضلالت څه یو تعبیر دی؛ هغه مهال چې پر سړي برلاسې او غالب شي. او په غوټو کې د ساحرانه پوکوونکو له شره، چې د خلکو د پرګنو د فریب او فساد لپاره د شرک او جهالت د فرهنگ له تبلیغاتو، مکرونو او

تزوironو څخه يو تمثيل دی [ومن شر النفاثات في العقد] تر د هاغه حاسد له شره چې پټ او ويده جهالت يې وينی او څرگند شوی وي [من شر حاسد اذا حسد]. له دې ټولو شرونو څخه کېدی شي «رب الفلق» ته له پناه وړلو سره خپل ځان مصئون او خوندي کړي، چې د تيارو د پردو بېرته کوونکی او د بنکارندو د ودې او نجات د نور او رڼايي لورونوونکی او څرگندوونکی دی، دا تنگي او تياره پردې کېدی شي د عالميانو د [رب] پالونکي څښتن، د هدايت نور ته له توسل سره له منځه یوړلې شي، چې د رڼا راوړونکی او تيارو د پردو خیرې کونکی او بېرته کونکی دی.

خو نورې پردې هم شتون لري چې د سړي زړه پوښوي او له دننه د هغه د زړه رڼا ته کیږدی وهي. دا داسې يو شر دی چې د انسان له سرکښ او سرغاړي نفسه سر وهي او له دننه هغه بيمار او ناروغوي. دا سمه ده چې انسان فطرتاً سپېڅلی او سالم دی او نشي کېدی پخپله د شرونو پيليزه او سرچينه وي، خو داسې پنځول شوی دی چې د خير او شر دواړو په نسبت اغېز منونکی او قبلوونکی اوسي. پر دې بنا د پټو او بنکاره [من الجنة و الناس] عاملونو او لاملونو د وسوسو او القاء گانو په مقابل کې خپل ځان بايلي، چې له مختلفو رنگونو، طرحو او تدبيرونو سره له شا او مخکې پر هغه واردېږي او سينه يې ددې وسوسو په تحریک د حرص او حسد او د ژورو تورو تيارو کندو او غارونو له دوېجنې هوا تنفس کوي او د کينې او دښمنۍ او د ځناورتوب په فضا کې وده کوي:

مَنْ شَرُّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ. الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ.

د انسان په ژوند کې پرې ډېر مصيبتونه او شرونه لکه نیز [سيلاو]، زلزه، جګړ، توپان، اورغورځي او نور.. راځي، چې خارجي او عارضي زمينه او ډگر لري. خو کله کله مصيبت او شر د میکروب له

لارې د هغه په دننه کې خاله جوړوي او په وجود کې دننه یې خای نیولی وي او هلته په پټنځای کې د یرغل د موقع په تمه چمتو او تیار ناست وي، او که د انسان دفاعي ځواک لږ شوی وي، ناروغي یې له پښو غورځوي. د هر دواړو شرونو په مقابل کې، انسان کولی شي خپل ځان وساتي. د هاغو په وړاندې چې خارجي دي کولی شي اسبابونه او وسیلې په کار واچوي او له خپله ځانه مراقبت او ساتنه وکړي. او د هغوی په وړاندې چې داخلي دي کولی شي خپل ژغورندویه دفاعي ځواک تقویه کړي او له قوي او سالم جسم سره د میکروبي القاء شوو زهرجنو توکو په مقابل کې مقاومت کوي.

د فلق سورة د لومړنۍ ډلې شرونو د معرفي کولو په مقام کې او د ناس سورة د دویمې ډلې شرونو د معرفي کولو په مقام کې برېښي. هغه څوک چې د الهي هدایت کتاب پای ته رسوي، خپل پالونکي څښتن [رب] ته له پناه وړلو سره کولی شي له هر دواړو ډولو شرونه څخه، چې د انسان د هدایت په لارلیک کې شتون لري، خپل ځان مصئون او خوندي کړي.

دا سورة چې د قرآن په پای کې خای لري، له ځانه د مخکیني سورة پر اړیکې سربېره، د قرآن له لومړي سورة [حمد] سره هم یوه ظریفه او غوریالې اړیکه لري، چې د وینا چورلیز یې، په هر دواړو سورتونو کې د خدای تعالی پر ربوبیت، الوهیت او مالکیت څرخي:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ. ...

او د حمد په سورة کې:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ». په دې ترتیب د قرآن کریم پیل او پایله له یوه حقیقته چې خالص «توحید» دی خبره کوي.

د سورت متن او د لغتونو ترجمه:

أَعُوذُ = پناه وړم، پناه غواړم - عوذ = له شړه پناه اخېستنه، د پناه ورکوونکي په حريم کې ننوتل - رَبِّ = پالونکي څښتن، پروردگار، - نَاسٍ = خلک، پېژاندي وگړي - مَلِكٍ = پادشاه، حکمران، واکمن، د اختيار خاوند، خاوند، څښتن - إِلَهٍ = خدای، معبود، معشوق، نمانځي - وَسَوَاسٍ = په بيا بيا وسوسه کوونکي، په ځلونو او تکرار له پېژاندي او يا ناپېژاندي لاملونو په توسه لمسونه او پارونه - خَنَاسٍ = غلچکي يرغلگر، مخکې او شاته تلونکي، پټ او ښکاره کېدونکي، شته او نشته کېدونکي، پټېدونکي را پټېدونکي، خړپ او ترپ کوونکي، پرله پسې ستېدونکي - يُوسُوسُ = وسوسه کوي، وسوسه اچوي - صُورٍ = زړونه، سينې، د انسان روحي ظرفيت - جِنَّةٍ = پټ، پردی، نابلد، ناپېژاندي وگړي او لاملونه -	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَاسِ ﴿٤﴾ الَّذِي يُوسُوسُ فِي صُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾
--	--

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾

ووايه: د خلکو رب^(۱) [پالونکي څښتن] [= د هغوی حقيقي ارباب او د اختيار خاوند]

ته پناه وړم،

مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾

[همدا] د خلکو مالک او واکمن ته،^(۲)

إِلَهِ النَّاسِ ﴿٣﴾

[همدا] د خلکو حقيقي معبود [او خدای] ته،^(۳)

قُلْ	أَعُوذُ	بِرَبِّ	النَّاسِ	مَلِكِ	النَّاسِ	إِلَهِ	النَّاسِ
ووايه	زه پناه وړم	پالونکي څښتن ته	د خلکو	پادشاه	د خلکو	خدای	د خلکو

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَاسِ ﴿٤﴾

د پټېدونکي^(۴) [= تل مخ ته راتلونکي او شاته تلونکي] وسوسه گر^(۵) له شړه،

الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾

هاغه چې د خلکو په سینو کې وسوسه اچوي،^(٦)

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

[که] له جن [= ناپېژاندو عواملو] وي او که [له خپلو] خلکو^(٧)

مِنْ	شَرِّ	الْوَسْوَاسِ	الْخَنَاسِ	الَّذِي	يُوسِسُ	فِي
له	شره	د وسوسه اچوونکي	غلچکي يرغلگر	هغه چې	وسوسه اچوي	په [کې]

صُدُورِ	النَّاسِ	مِنْ	الْجِنَّةِ	وَالنَّاسِ
سینو... [کې]	د خلکو	له	جن [ناپېژاندو]	او خلکو [پېژاندو]

د سورت د مفرداتو لنډه تشریح:

۱ - ۱۰ سمه ده چې ربوبیت [ارباب او د اختیار خاوند توب] د ځواک او قدرت له درې گونو څوکو څخه یوه ده، خو انسانانو عمدتاً د نورو دوو څوکو نماینده گان هم د خپل «ارباب» په توگه نېولي دي؛ قرآن د یهودیانو او مسیحیانو په اړه راوړي دي چې «خپل احبار او رهبان یې د خدای پر ځای «ارباب» نیولي دي» [توبه ۳۱: (۹:۳۱)]. یوسف خپلو دوو زنداني ملگرو ته وویل: «آیا مختلف اربابان بهتر دي یا پر ټولو مسلط او برلاسی یو خدای؟» [یوسف ۳۹: (۱۲:۳۹)]. د خدای تعالی په فرمان کې د اسلام پیغمبر ته هم د اهل کتاب سره د وحدت لپاره یو له دریو وړاندیز شوو شرطونو همدا، یو د بل ارباب نه نېول دي [آل عمران ۶۴: (۳:۶۴)]. هیڅ یو مؤحد مجاز نه دی پیغمبران او پرېستې خپل ارباب ونیسي [آل عمران ۸۰: (۳:۸۰)]. «رېیون»-و [یا ربانیونو] خدای تعالی د خپل واقعي ارباب په توگه پېژاند [مائده ۴۴: (۵:۴۴)] او ۶۳: (۵:۶۳)، او پیغمبرانو خپلو پلویانو او پیروانو ته ویل: تاسو پخپله د آسماني کتاب له تعلیم او تدریس سره رب پېژندی شی [آل عمران ۷۹: (۳:۷۹)]. له فرعون سره د موسی^(ع) ټولې محاورې د ربوبیت پر سر وې، نه الوهیت [شعراء ۲۳: (۲۶:۲۳)] تر ۲۸، او له ابراهیم^(ع) سره د نمرود ټوله دېمنې او دلیل راوړنه د ربوبیت په اړه ول «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالسَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ» [بقره ۲۵۸: (۲:۲۵۸)].

آیا [د] هاغه چا [ماجرا] ته دې پاملرنه کړې چې [د تکبر او خواک له دریځه] له ابراهیم سره یې د هغه د پالونکي څښتن په انکار کې محاجه [او استدلال] وکړ؟ سره له دې چې هغه ته واکمني خدای ورکړې وه! هغه مهال چې ابراهیم وویل: زما پالونکی څښتن هاغه څوک دی چې [پرله پسې] ژوند بښي او [د زورتیا د قانون مطابق] مړه کوي یې. [نمروډ] وویل: زه یم چې ژوندي کوم او مړه کوم! ابراهیم وویل: نو [چې داسې ده] خدای تعالی لمر له ختیزه راخېژوي، نو [که ته د هستۍ چلوونکی او واکمن یې] ته هغه له لوېدیزه راوڅېژوه! نو [له دې استدلال سره] هغه چې انکار یې کړی وو [مات او] هک پک شو. او خدای ستمگر خلک [د نېمکرغۍ او بریالیتوب] موخې ته نه رسوي.

د شمېر له لیده د «رَبّ» نوم د «الله» له نوم وروسته په یوازې توګه په قرآن کې د خدای تعالی د کارول شوو ټولو نومونو سره [پرتله له الله] برابر دی؛ د «رَبّ» نوم د رَبِّ له رېښې [د اختیار خاوند او د اداره کوونکي ارباب په معنا] ۹۸۰ ځلې، او د رَبَّو له رېښې [د روزونکي، وده ورکوونکي او اوچتوونکي په معنا] ۲۰ ځلې، په ټوله کې ۱۰۰۰ ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی، په زړه پورې دا چې د «الله» نوم هیڅکله له ضمیر سره نه دی راغلی، خو د رَبّ نوم [په ۹۷۰ موردونو کې چې خدای ته نسبت ورکول شوی] په ټوله کې له ضمیر سره یا د مضاف په بڼه راغلی دی. [لکه: رَبَّکُمْ، رَبَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ] او یوازې دوه ځلې له نورو صفتونو سره په ترکیب کې ذکر شوی دی [رَبّ غفور، رَبّ رحیم].

ربوبيّت، لکه مدیریت، علمي او مربی ګري دوه اړخیز چار دي او پر یو ډول دوه اړخیزې اړیکې او تبادلې دلالت کوي، له دې کبله «رَبّ» هیڅکله په خپلواکه بڼه له ضمیر یا مضاف پرته په قرآن کې نه دی راغلی. ه ښکېل ددې مستقیمې او نېغې اړیکې له نفې کولو سره، واسطو او نورو عواملو ته متوسل کېدل او هغوی یې د خدای په نزد خپل شفیعان ګڼل.

۲ - ملوکیت د توحید د مثلث له درېو ګوتونو څخه یو ګوت دی. ددې کلیمې مشتقونه لکه: مَلِک [پادشاه، ټولواک]، مَلِک، مُلک، مالک، ملائکه، او ... په ټوله کې ۲۰۶ ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی چې د پام وړ شمېر دی، چې د خدای «مالک» والی، د هستۍ د جهان په تصرف، واکمنۍ او حکم چلونه کې د هغه خواک او قدرت څرګندوي. دا جملې چې د آسمانونو او ځمکې مُلک منحصرأ خدای ته

اړوند دی [وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ - لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ] ۲۲ ځلې په قرآن کې راغلي دي. همدا راز ټينگارونه لکه: بَيِّدِ الْمُلْكِ [ملک د هغه د قدرت په لاس کې دی]، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ [د هغه لپاره په ملک کې شریک نشته] دا ډول مطلقه توانايي او ځواکمني بيانوي. که هم یو چا له ملک څخه کومه برخه او سهم وړی وي او له هغه پر یوې برخې تصرف او لاسرسی ولري، یو بخش او لورونه ده چې خدای تعالی موقتاً په لنډمهالې توګه په اختیار کې ورکړې ده: «وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَّشَاءُ» [او الله خپل ملک هر چا ته چې وغواړي - «د یو لږ نظامونو مطابق» - ورکوي]. دلته د ملک معنا همدا واکمني، بولندويي او حکم چلونه ده.

په قرآن کې خدای تعالی ملک هم نومول شوی دی، چې «د هستۍ د جهان د پادشاه یا ټولواک» مفهوم لري. هغه هم بې نهایت مقتدر مطلق پادشاه [مَلِكٌ مُّقْتَدِرٌ]. خو له کومې چې د تاریخ په اوږدو کې معمولاً پادشاهان په ناحقه واک ته رسېدلي دي، هغه «مَلِكُ الْحَقِّ» نومول شوی دی او له کومې چې ډیری وخت سلطانان او واکمنان له واکه په ناسمې ګټې اخیستو سره تورن، ناپاک او فاسد ول، خدای تعالی «مَلِكُ الْقُدُّوسِ» [بې نهایت پاک او سپېڅلی پادشاه] معرفي شوی دی. نو بې جته نه دی چې د قرآن آخرین سورة داسې یو پادشاه ته له پناه وړلو سره نېکه پای او حسن اختتام ومومي.

هغه یوازې ملک الناس [د خلکو پادشاه او ټولواک] په دنیا کې نه دی، د جزا ورځ هم د هغه پر حکم او فرمان چلېږي او هغه «مالک يوم الدين» [د جزا د ورځې حکم کوونکی او نیاومن] دی. که په دنیا کې یې په لنډمهالې توګه په انتخاب کې اختیار او اراده موږ ته عنایت کړې او بښلې ده، مطلقه ملوکیت یې په آخرت کې څرګندېږي. «لَمَن الْمَلِكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» [د نن ورځې مالکیت د چا دی؟ د برلاسي واحد خدای]. که څوک د ټولو څیزونو مطلق مالکیت د خدای په انحصار کې وګڼي او د قدرت او ثروت د اربابانو او دنیا پالو پانګوالو د اعتباري مالکیت لپاره اصالت قائل نه وي، د توحیدي مثلث په پېژندنه کې یې مهم ګام اوچت کړی دی.

۳ - «آله» یو لغت دی چې د هر هغه څه لپاره چې انسان یې د معبود په توګه نیسي، که هغه حق وي یا باطل وي، استعمالېږي. خو «الله»، له معرفه

الف او لام سره «اله» [معبود]، له واحد خالق څخه يو تعريف دی چې د نمائځنې لپاره يوازینی وړ معبود گڼل کېږي. د ټولو پيغمبرانو بلنه او د «شرک او توحيد» په مبارزه کې اصلي مسئله د «ډېرو خدايانو» په مقابل کې «د يو خدای» تبليغ دی. په الوهيت کې بله مهمه نکته، جامعيت او له هغه څخه د انحراف ډول ډول والی دی؛ د حان پالو الهه د هغوی د خپل نفس هوا ده [فرقان ۴۳ (۲۵:۴۳) او جاثیه ۲۳ (۴۵:۲۳)]، د يو شمېر کسانو لپاره: خوشکي [طه ۸۸ (۲۰:۸۸)]، بُت [انبیاء ۳۶ (۲۱:۳۶)]، پيغمبران [نحل ۵۱ (۱۶:۵۱) او مائده ۷۳ (۵:۷۳)] او نور مختلف ډوله الهه گانې وې او دي چې کولی شي د هنر، علم، ورزش په نومياليو کې او هر هغه څه چې د انسان د زړه څښتن شي او هغه پر حان مين کړي، څرگند شي. قرآن ددې شرکونو په ستاينه کې ذکر کړی دی: «ځېنې له خلکو د خدای پر حای ورسره شريکان، ساري او مل نيسي او هغوی لکه د خدای په خير خوښوي او مينه ورسره کوي! خو هاغو کسانو چې [رېښتیني] ايمان راوړی دی تر ټولو زياته دوستي له خدای سره لري» [بقره ۱۶۵ (۲:۱۶۵)].

د شري ټولنې هيڅکله له نمائځنې او پالنې خالي نه دي، اصلي ستونزه، په نمائځنه کې شراکت او له توحيدې انحراف دی. داسې برېښي چې په خدای پېژندنې، اسلام پېژندنې يا قرآن پېژندنې کې هر راز څېړنه او تحقيق ددې مثلث له دقيقې او له خير پېژندنې پرته شونی نه دی او هيڅ يو ايمان به ددې مفهومونو معنایي اوبجې ته له تسليم مخکې د قبلېدو وړ واقع نه شي.

۴- د «خَنَاس» کليمې د پوهېدو لپاره په قرآن کې له يوازیني بل مورد څخه، چې دا کليمه په [تکویر ۱۵ (۸۱:۱۵)] سورة کې راغلې ده، کېدی شي مرسته واخېستل شي: «فَلَا أُقْسِمُ بِالْخَنَاسِ. الْجَوَارِ الْكُنَّسِ». د «جوار» کليمه پر جريان او حرکت درلودلو، او د «کُنَّس» کليمه پر پوښل شوي او پټ شوي دلالت کوي. گواکې خَنَاس د شيطان له تلپاتې وسوسه گريو څخه وي چې منشا او سرچينه يې ناڅرگنده ده او لکه د اعتياد او روږديتوب په څېر ځي او راځي او لاس نه اخلي [والله اعلم]. د هاغو کسانو حالت چې يو ځيز ته وسواس او حساسيت ولري کېدی شي د شيطاني وسوسو د پوهېدو لپاره يو مثال وي.

۵ - د وسوسې فعل سربېره پر دې سورة، په دوو نورو سورتونو [اعراف ۲۰ (۷:۲۰) او طه ۱۲۰ (۲۰:۱۲۰)] کې شيطان ته، او د [ق ۱۶ (۵۰:۱۶)] په سورة کې د انسان نفس ته نسبت ورکړل شوی، چې البته دا هم د شيطان القاء ده نو کېدی شي وسوسه هم د انسان په نفس کې د شيطان سينگارونې او لمسونې او غولوونکې وعدې وگڼل شي چې هغه له توحیدي [مثلاً: ربوبيت، ملوکيت، او الوهيت] پناهځای څخه د دنيایي معبودانو، اربابانو او مالکانو لور ته سوق کوي.

۶ - د صدر يا صدور اصطلاح، په ټولو ۴۴ موردونو کې چې [مستقل يا له ضمیرونو سره] په قرآن کې راغلې ده، مجازي معنا لري او نشي کېدی د هغه نسبت د سینې قفسې ته ورکړل شي. د انسان صدر، د هغه همدا روحي ظرفیت دی چې د قرآن په تعبیر، [ضيق صدر يا سعه صدر] تنگ لیدی يا د پراخ لید لرونکی کېږي [ان شراح ۱ (۹۴:۱)، حجر ۹۷ (۱۵:۹۷) او نور موردونه]، شفا مومي [توبه ۱۴ (۹:۱۴)، یونس ۵۷ (۱۰:۵۷)]، او مرضونه لکه: ویره [حشر ۱۳ (۵۹:۱۳)]، کبر [غافر ۵۶ (۴۰:۵۶)]، نیاز [حشر ۹ (۵۹:۹)]، پتچاري [نمل ۷۴ (۲۷:۷۴)]، غافر ۱۹ (۴۰:۱۹) او...، د بنمې [اعراف ۴۳ (۷:۴۳)] او شيطان پکې ننوځي [ناس ۵ (۱۱۴:۵)]، خدای تعالی سینې آزمایي [آل عمران ۱۵۴ (۳:۱۵۴)] او خپل آیتونه په هغې کې نښاسي [عنکبوت ۴۹ (۲۹:۴۹)] او په دې ترڅ کې ۱۲ ځلې په قرآن کې د سینو پر ذات د خدای پر علیم والي ټینګار شوی دی.

۷ - د آدمیانو اصلي نوم «ناس» دی، چې یوازې همدا د هغه د نورو نومونو [بنی آدم، بشر، بریه، انس او انسان] له مجموعې څخه کابو دوه برابره په قرآن کې تکرار شوی دی [کابو ۲۴۳ ځله]، ناس عام عنوان دی، لکه «مردم» په فارسي ژبه کې، یا «قوم» په عربي ژبه کې، یا «خلک او ولس» په پښتو ژبه کې. په قرآن کې ۱۹ ځلې د «يَا أَيُّهَا النَّاسُ» خطاب راغلی دی. یعنې ای خلکو، چې په مجموع کې عرب، عجم، ترک او فارس، افغان او هندي او شرقي او غربي ټول رانغاړي.

«ناس» له «انسان» [او انس] سره توپیر لري؛ ناس د «نَوس» له رېښې او انسان د «آنس» له رېښې دی. د نَوس په کلیمه کې نوسان یعنې تحرک او پویايي او خوځښت او غورځنګ نغښتی او پټ دی؛ دې موجود له ډېر پخوا [له زرګونو کلونو] راهیسې، غرونه او دښتې او سیندونه او دریاونه وهلي دي

او توانېدلي دي، ټولو لویو وچو ته لېږدېدنه او مهاجرت وکړي او له همدې ځیرنې، څېړنې، لټې او هڅې په توسه د ځمکې له اتموسفېره خارج شوی او افلاک ته یې سر رسېدلی دی!

خو د انسان [او انس] کلیمه له انس نهولو سره له یوې کورنۍ ده، انس او الفت، احساسات او عواطف او آشنایي ته لېوالتیا او ټولنیز ژوند او پخپلو کې د یو بل شاوخوا ته راټولېدل او خبرې اترې او وینا کول د انسان له ځانگړتیاو دي [احزاب ۵۳ (۵۳:۳۳)، نور ۲۷ (۲۷:۲۴)]، د ناس په کلیمه کې، د آدمي ټولنیز هویت او ځانگړتیا او د انسان په کلیمه کې، د هغه جسمي او روحي جوړښت او خپلواک فردي شخصیت، مثبت یا منفي، تر نظر لاندې دی. ناس او انسان متقابلې کلیمې لري؛ «ناس» تل د «جن» او انسان تل د «جان» په مقابل کې راغلی دی. لکه: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ. وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ.» [رحمن ۱۴ (۵۵:۱۴) او ۱۵]. انسان یې [په کوزه غری او خاورین لوبښو جوړونه کې کارېدونکي] کودړي په څېر له وچې خټې څخه وپنځوه، او جن یې د اور له گډولې [او ترکیب] [= خالصه انرژي - بې لوگي اور].

ویل کېږي جان د جن جمع دی چې پر یو ډول ناپېژاندی، پردېوالي او نامأنوسوالي دلالت کوي، په زړه پورې دا چې په قرآن کې یې مار او اژدها هم [د موسی د عصا په بدلېدو کې] «جان» نومولی چې د هغه له پټ، ناغوښتي او ډاروونکي شتون څخه یو انځور دی. [نمل ۱۰ (۲۷:۱۰)، قصص ۳۱ (۲۸:۳۱)].

«انسان» د آدمي د نوع پر ذاتي ځانگړتیاو او «انس» د هغه پر فرد دلالت کوي او په قرآن کې د «انس» کلیمه ۱۴ ځلې د «جن» [د جان مفرد] په مقابل کې راغلې ده. ناس خلک دي او جنه پر پردیتوب یا ناپېژندل شوو موجوداتو او عواملو دلالت کوي. د پیغمبرانو منکرانو هغوی ساحر، کاهن او مجنون، او د اسلام د پیغمبر هم مهالو د شرکینو هم هغه جن وهلی او مجنون نوم اووه، مقصد یې دا وو چې خبرې یې د خلکو د خبرو له جنسه نه دي، بلکې دیو او دد او پیری او ناپېژاندو موجوداتو یې په روح کې حلول کړی دی. [مؤمنون ۲۵ (۲۳:۲۵) او ۷۰ (۲۳:۷۰)، سبأ ۸ (۳۴:۸)]. خو خدای تعالی ورته ځواب ورکوي: آیا اند نه کوي چې د هغوی په هم کلام ملگري کې هیڅ گډوډي او بې سدي

ن شته او هغه له څرگند خبرداروونکي پرته نه دی [اعراف ۱۸۴ (۷:۱۸۴) او سبا ۴۶ (۳۴:۴۶)] - «أُولَٰئِكَ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ».

په «جَنَّة» کليمه کې د وهمونو او خيالونو پر بنسټ عقېدې او باورونه هم شاملېږي؛ ه شرکینو له همدغو بې بنسټو عقیدو او باورونو سره د خدای او د هاغو تر منځ چې نمانځل یې [له بتانو نېولي تر طاغوتانو او فرعونانو]، یو نسبت ټینګه او هغوی یې د خدای سپوری، د خدای واسطه، د خدای زوی او ګڼل: [صافات ۱۵۸ (۳۷:۱۵۸)] - «وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجَنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ». په لنډه توګه ویلی شو: «ناس» د «جَنَّة» په وړاندې، «انس» د «جن» په وړاندې او «انسان» د «جان» په مقابل کې دی.

د ناس سورة د ټولو [۱ - ۶] آیتونو بشپړه تشریح:

مرحوم شریعتي به دا خبره ډېره کوله چې قرآن له خدای سره شروع کېږي او له «ناس» [خلکو] سره ختمېږي؛ له خدای سره پیل کېږي او له خلکو سره بشپړېږي. دا آسماني کتاب، چې د الله له نوم سره پیل کوي، له داسې یو سورة سره چې هم نوم یې او هم وروستی کليمه یې «ناس» ده، پای ته رسېږي. په دې سورة کې، د هغه له لنډوالي سره سره، پنځه ځلې د ناس کليمه تکرار شوې ده. دا کليمه په ټول قرآن کې ۲۴۳ ځلې راغلې چې پنځه ځلې یې په همدې لنډ سورة کې راغلې یعنې په دې سورة کې تر ټولو زیات تمرکز پر خلکو دی. او په زړه پورې دا چې په دې ترتیب د قرآن کریم پای د هغه پیل ته بېرته ستنېږي.

قرآن کریم څه ډول پیل شوی دی؟ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ.».

اولوهیت: بسم الله؛ ربوبیت: رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ مالکیت او ملوکیت: مالک يوم الدين؛ او په دې سورة [ناس] کې څه وايي؟ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ... قرآن د ربوبیت، اولوهیت او

ملوکیت له مثلث سره پیل کېږي او له همدې مثلث سره هم پای ته رسېږي. اصلي پیغام همدا دی. توحید همدا دی. خدای تعالیٰ څه ډول پېژنو؟ آیا یوازې په الله کې تم کېږو؟ یا هغه د جهان رب او ارباب هم گڼو او له دې سره مل د هغه ملوکیت ته هم غاړه ږدو؟ مقصد یوازې لفظي او ظاهري اعتراف نه دی، بلکې ددې دریو نومونو معناگانو ته عملي التزام او پر ځان اړین گڼل دي.

ولې «ناس»؟

قرآن د خدای تعالیٰ له نوم [بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ] سره پیل کېږي او د «ناس» له کلیمې سره ختمیږي. پر دې ترتیب د هدایت د کتاب په یو لور کې، خدای تعالیٰ او په بل لور کې یې خلک شتون لري. نه یوازې د قرآن وروستی کلیمه «ناس» ده، بلکې وروستی سورة یې هم، چې له لنډوالي سره یې ۵ ځلې دا کلیمه پکې تکرار شوې، «ناس» ده. که د ناس پر ځای د «هم» ضمیر کارول شوی وای، مثلاً که ویل شوی وای: «قل اعوذ برب الناس و ملکم و الههم»، ددې کلیمې په کارونه کې سپما کېدله او جمله ساده کېدله خو هر ورو یو لامل لري چې د ناس کلیمه درې ځلې پکې تکرار شوې ده.

د قرآن په پایاني سورة کې د ناس پر کلیمې دا ډول تمرکز او ټینګار هېښوونکی دی او پوښتنه ولاړوي او نه شي کېدی په سادګۍ ترې تېر شي. د ناس کلیمه ۵ ځلې په دې ډېر لنډ سورة کې ځای لري. دا ډول یو نسبت بې ساري او ډېر د پاملرنې وړ او د نظر راګښونکی دی.

«ناس» څه معنا لري؟ انسان ته، دې په دوو پښو روان موجود ته مختلف نومونه اطلاق شوي دي؛ یو له هغوی «بشر» دی، «بشر» یعنې د پوټکي مخ، یا پخپله پوټکی. د حیواناتو پوټکی عمدتاً له وړیو او ویښتو سره پوښلی دی خو انسان داسې یو حیوان دی چې پوټکی یا د پوټکي مخ یې ښکاره او صاف

دی. له همدې لامله هغه ته «بشر» وایي. پر دې بنا د ظاهري او خارجي څرگندېدنې او په نظر راتلو له کبله موږ په دې نوم نومول شوي یو. بل نوم مو «بری» دی. موږ ته «بری» هم ویل کېږي: خَيْرُ الْبَرِيَّةِ [بینه ۷ (۹۸:۷)]. بریو یعنې هغه موجود چې له عیب او نقص پرته او سپېڅلي پنځول شوی دی. درې نور نومونه هم ورته شته چې یو تر بله ورته والی لري: «انسان»، «ناس» او «انس»؛ او د هغوی په مقابل کې: «جان»، «جَنَّة» او «جَن» دي. لومړني درې له دویمو دریو سره په تقابل کې دي او ددې تقابل له ارزونې کېدې شي د هر یو پر معنا په بهتره توګه پوه شو.

په قرآن کریم کې، هر مهال چې د سړي ځانګړنې او شخصیت مطرح وي، هغه ته «انسان» ویل کېږي. لکه: «خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ...» [انبیاء ۳۷ (۲۱:۳۷)] انسان له بیړې پنځول شوی. یا بل ځای فرمایي موږ امانت چې، غرونو د هغې له اوچتولو سره غړاوی وکړ، انسان ته ورکړ «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ...» [احزاب ۷۲ (۳۳:۷۲)]. «په حقیقت کې موږ هغه امانت [= د اختیار لورونه] آسمانونو او ځمکې او غرونو ته وړاندې کړل، خو [ټولو د وجودي ناتوانۍ له لامله] د هغه له لېږد څخه ډډه وکړه او ترې وډار شول او انسان [د ودې په بهیر کې د مخکینۍ بشپړتیا له لامله] هغه پر غاړه واخېست...».

یا چې فرمایي انسان داسې، یا انسان هاغسې دی. یعنې د ځانګړنو او صفتونو له حیثه «انسان» دی. خو هر مهال چې د انسان اُنس او عاطفه یې جنبه په نظر کې وي، هغه «انس» نوموي، چې د مؤنست د معنا متضمن دی: «...فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا...» [نساء ۶ (۴:۶)] «هر مهال مو چې په هغوی کې د ودې احساس وکړ...». نور موجودات یو تر بله په اُنس او مؤنست کې نه، بلکې د توحش په حالت کې ژوند کوي؛ او یوازې انسان دی چې ټولنیز او مدني ژوند لري. قرآن، دې معنا ته په اشاره کې، آدمي ته «انس» وایي.

درېم نوم «ناس» دی چې ډیرې د سړي د تعقل او تفکر قوي ته پاملرنه لري چې هغه ته وده او ارتقا ورکوي، د نورو موجوداتو پر خلاف چې د هغوی تم او راکد حالت هغوی ته د ودې او کمال ډېر لږ امکان ورکوي. انسان عاقل او متفکر، انديال موجود دی چې د اند او تفکر په خواک خپله لار مومي او مخکې ځي. نو، درې واړه کلیمې چې وویل شوې یو تر بله مشابهت او ورته والی لري یوه هم د هغه د شخصیت جنبه ده بله د انسانانو تر منځ انس او انساني اړیکه ده، او وروستی هم د هغه عقلانیت، اند نو تفکر څرگندوی دی.

نو د «ناس» په سورة کې د آدمي د تفکر او تعقل له اړخ او جنبې سره سروکار لرو. یعنې داسې موجود چې د تفکر او تعقل خاوند دی او اندنه کوي او درک او موندنه کوي او «انسان» داسې یو موجود دی چې کولی شي پوه شي د هغه ربّ او ملک او اله یو دی او هغه الله دی. پر دې بنا کوم تثلیث چې په قرآن کې دی د مسیحیت له تثلیث سره یې توپیر دادی چې هغوی هر درې واړه بېل ویني، او اسلام هر درې واړه په یوه واحد حقیقت کې ویني. په قرآن کې په سلگونو موردونو کې دې حقیقت ته اشاره شوې ده. مثلاً وایي موږ موسی د فرعون او هامان او قارون پر لور ولېږه. او توجه لرو چې فرعون د پوځ او نظامي قدرت سیمبول دی، قارون د ثروت سیمبول او هامان د فریب سیمبول؛ د مرحوم شریعتي په تعبیر زور او زر او تزویر؛ یا تیغ او طلا او تسبیح؛ یا ملک او مَلَأ [د اشرافو ډله] او مُلَا؛ یا استعمار او استثمار او استحمار. پوهیږو چې په حج کې درې بُتان [خلي] یا شیطانان دي چې هغوی باید په کاڼو وویشتل شي.

داسې بریښي چې درې زمينې او ډگرونه دي چې انسان هم په هغوی کې وده کوي او هم کېدی شي له رشد او ودې پاتې شي یا سقوط وکړي، که انسان دا درې واړه په نظر کې ونیسي، کېدی شي

د اند او عمل له لیده په ژوند کې، ډېرې ټکرې او ډغرې وځوري او ډېر زیانونه به وويني. یو یې قدرت دی، دویم ثروت او درېم هم علم، چې بنایي په ټولیزه توګه هغوی ته عشق وویل شي.

خو ولې ناس، او نه انسان یا: آدم، بشر، بریه، عبد او ...؟ لکه څنګه چې مو وویل هره یوه له دې ویونو خپله ځانګړې معنا لري چې د موضوع او د خبرې او سورة د سیاق او سبک په تناسب کارول کېږي او د خدای تعالی پر دې غوره شوي مخلوق له ځانګړي ګوټه لیدنه کېږي. ګواکې له کومې چې د وحشی حیواناتو په مقابل کې د «انس» او الفت او ټولنیز ژوند اهل دی، د «انسان» نوم پرې اېښوول شوی دی؛ په اتفاقي توګه ددې کلیمې مشتقونه په قرآن کې د آشنا کېدلو او اړیکو جوړولو په مفهوم کې دي چې همدا «انس» نیول دي. لکه د نور سورة ۲۷ آیه:

«... لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا...»

[نور ۲۷ (۲۴:۲۷)] «... په غیر له خپلو کورونو کوم کور ته وارد نه شی مګر دا

چې انس واخلئ [ورسره آشنا شی] او پر اهل یې سلام وکړئ...».

[البته قرآن دا عنوان په عامتره بڼه ددې موجود د جسمي او چلندي - خلقتي - او نوعي ماهیت او فضیلتونو او کمالونو او استعدادونو د ځانګړتیاو له لامله پر هغه ایښی دی] په قرآن کې د انسان کلیمه د خلقت په زمینه کې د «جان» له کلیمې سره منحصرأ راغلې ده او د انس کلیمه د محسوسوالي او ملموسوالي په زمینه کې له «جن» سره [۱۴ ځلې] او د «ناس» کلیمه د «جنة» له کلیمې سره [۳ ځلې].

له کومې چې د «جن» [چې نامحسوس او له نظرونو پټ دی]، پر خلاف انسان ښکاره او د احساس او ادراک وړ دی، «انس» نومول شوی دی، له ۲۲ ځلو څخه چې د «جن» کلیمه په قرآن کې کارول

شوي ده ۱۴ ځلې يې د «انس» له کليمې سره يو له بل تر څنگه ځای نيولی او د «انس» فعل د احساس او ادراک او ليدلو په معنا دی: «...امْكُثُوا إِنِّي أَنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ...» [طه ۱۰:۲۰] «...دمه شی! [= لږ تم شی] ما يو اور احساس کړ [وليد]، ښايي څه سکروټې ترې راوړم...»

«...إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ...» [نمل ۷:۲۷] «...» [در ياد کړ] هغه مهال چې موسی [د بيديا په تياره او سړتيا کې] خپل کهول ته وويل: زه [په رښتيا، نه خيالي] د يو [خوښمن] اور وينم [احساس کوم]، [دلته لږ تم شی، ځم او] ژر به کوم خبر [د لارې په ټاکنه کې] راوړم...» «...وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ...» [قصص ۲۹:۲۸] «...» او [د خپلواک ژوند د تشکيل لپاره] خپلې کورنۍ ته يې د شپې حرکت ورکړ، [د لارې په منځ کې، د بيديا په تياره او سړتيا کې] د طور [غره] له لور يې، يو [خوښمن] اور احساس کړ؛ خپلې کورنۍ ته يې وويل: لږ تم شی، زه يو اور احساسوم، ښايي له هغه تاسو ته کوم خبر راوړم....»

همدا راز لکه څنگه چې مخکې مو ورته نغوته کړې ده؛ له دې لامله چې د بدن پوتکۍ يې د حيواناتو پر خلاف [چې د هغوی پوتکۍ د وړيو او وينستو په منځ کې پټ دي] ښکاره او څرگند دی، «بشر» نومول شوی دی [بشره = د بدن پوتکۍ] په قرآن کې هغه مهال چې د انسان جسم او خارجي بڼه تر نظر لاندې وي همدا لفظ کارول کېږي. او يا چون له عيب او نقص څخه بېل او مبرا پنځول شوی او ذاتاً له ناپاکيو او ناولتوبه سپېڅلی او مبرا دی «بريه» يې نومولی دی.

خو په دې اړه چې ولې «ناس» نومول شوی دی، مفسرين او لغتپوهان د هغه د تسميې د وجهې او لغوي رېښې په پيدا کولو کې په زيات اختلاف

دوڅار شوي دي. د مجمع البيان مفسر او همدا راز د مجمع البحرين لغتنامې د ناس او انسان دوه کليمې يو شان گڼلې دي او اصل يې له «اناس» انگېري چې همزه يې د ډېر استعمال له کبله ساقطه شوې ده. بصريونو هم دا کليمه د «انسان» په څېر د «انس» له رېښې اخېستلې گڼلې چې ددې موجود هماغه انس او الفت او آشنا کېدل رسوي. خو کوفيونو د ناس کليمه د «نسي» له رېښې گڼلې چې له «نسيان» سره له يوې کورنۍ ده. په دې صورت کې بايد د هېرولو او غفلت مفهوم ددې موجود په اړه تر نظر لاندې ونېول شي.

خو د «ناس» رېښه يې معنا او د نوم اېښوولو د لامل او د «انس» او «انسان» سره يې د اختلاف د پېژندلو لپاره مطمئن ترينه، خوندي او ډاډه لار پخپله قرآن او دې کليمو پورې اړوندو آيتونو کې تدبر دی. له، بل لوري پوهېږو د قرآني کليمو د پوهيدلو او پېژندلو لپاره يوه له طريقو، د هغوی متضادو او متقابلو يا مترادفو کليمو ته مراجعه کول دي، مثلاً شکر د کفر په مقابل کې، «بر» د «اثم» پر وړاندې، «تقوى» د «فجور» (يا عدوان) په مقابل کې او ... په همدې طريقه وينو چې د «انس» د کليمې پر وړاندې په ټوله کې [۱۴ ځلې] د «جن» کليمه کارول شوې ده او د «انسان» د کليمې په مقابل کې د «جان» کليمه، او همدا راز د «ناس» د کليمې په مقابل کې «جَنَّة».

داسې برېښي چې که د جن، جان او جَنَّة توپير ومومو، نو کولی شو له هغه د انس او انسان او ناس تر منځ د توپير د پېژندنې لپاره د کونجې په توگه استفاده وکړو. دادی د پورتنیو درې گونو کليمو کارنځی د هغوی د متقابلو کليمو سره په قرآن کې تر څېړنې لاندې نيسو. په زړه پورې لا دا چې هره يوه له دې کليمو يوه له بلې سره پر تقابل سربېره په ځانگړې بڼه هم کارول شوي دي چې کېدی شي له هغوی څخه د کليمې د لا دقيقې او جوتې معنا د پېژندلو لپار استفاده وشي.

۱. جن او انس - د جن د کليمې عمومي او ريښه يې معنا د هغې په ټولو مشتقونو او د کارونې په کارنځايونو کې د هغوی يو ډول پتوالی او مستوروالی دی [لکه: جنين، جنت، مجنون، جنه او...]. دا کليمه نه يوازې په اسمي حالت کې، بلکې په فعلي حالت کې هم د همدې مفهوم لرونکې ده. لکه ددې آية په خبر: «...فلما جنّ عليه الليل...» [... هغه مهال چې شپې پر هغې پټ کړل ...]. پر دې بنا د شپې تياره لکه د پر دې په خبر ده چې خيزونه مستور او مخفي [جن] کوي.

په مقابل جهت کې، د «انس» کليمه هغه مهال چې د فعل په بڼه کارول کېږي، د ليدلو او اورېدلو او احساس او ادراک کولو معنا ورکوي چې په بشپړه توګه د پتوالي، مستور او مخفي توب مخالف دی. لکه: «... إِنِّي آنَسْتُ نَارًا...» [طه ۱۰: ۲۰]، [نمل ۷: ۲۷]، [قصص ۲۹: ۲۸]، [زمر ۱۲: ۱۰] زه يو اور وينم او د هغه احساس کوم... او يا: «... فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ...» [نساء ۶: ۴]. که په هغوی (صغيرو یتيمانو) کې مو رشد [يا وده] احساس کړه، يعنې د هغوی بلوغ مو د هغوی له خبرو وموند او د هغوی په حرکتونو کې مو ننداره کړ، د هغوی ټول مالونه ورته بېرته مسترد او ورستانه کړئ...]. پر دې ترتيب کولی شو ووايي: بني آدم د هغه د ښکاره او څرګندوالي له لامله [د جن پر خلاف] او يا د هغه د پنځګونو حواسو له لامله چې د هغه د احساس او ادراک وسيلې دي، «انس» نومولی.

۲. جان او انسان - د «جان» کليمه په دوو آيتونو کې د «انسان» په مقابل کې ځای لري. «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ» [رحمن ۱۴: ۵۵] او [۱۵] انسان يې [په کوزه ګری او خاورين لوبڼو جوړونه کې کارېدونکي] کوډړو په څېر له وچې خټې څخه وپنځوه، او جن يې د اور له ګډولې [او ترکيبه] [= خالصه انرژي - بې لوګي اور].

«وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ» [حجر ۲۶ (۱۵:۲۶) او ۲۷]. او په جوته توگه موږ انسان له بوی ناکې توري ختې [= لجن] وپنځوه. او جن [= ناپېژندل شوې انرژي / ابليس] مو له مخکې [= ستاسو له پنځونې مخکې] له بې لوگي اوره [= خالصې انرژۍ] وپنځوه. او په دريو آيتونو کې د «انس» په مقابل کې چې هر يو خپل خاص مفهوم لري. «لَمْ يَطْمِثْنِ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ» [رحمن ۵۶ (۵۵:۵۶)] او ۷۴] په هاغو [باغونو] کې د حياناکو سترگو والا [= پاک لمني] حضور لري چې مخکې له هغې د هيڅ انس او جن [= آشنا او ناپېژاندي] لاس هغوی ته نه دی رسېدلی؛ «فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ» [رحمن ۳۹ (۵۵:۳۹)] نو په هاغې ورځ کې له هيڅ يو انس او جن څخه د هغې د گناه پوښتنه نه کېږي.

د «انس» معنا مو مخکې وپېژنده، خو د «انسان» معنا له نورو آيتونو څخه چې د «جان» کليمه په مستقله توگه کارول شوې ده، کولی شو وپېژنو. پوهېږو د «جان» کليمه په دوو آيتونو کې پر يو ډول وحشتناک، بوږنورې او سونځ حيوان [«مار»] اطلاق شوی دی «... فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ...» [نمل ۱۰ (۲۷:۱۰) او قصص ۳۱ (۲۸:۳۱)]. «...نو همدا چې موسی وليدل [کونتي] يې د مار په څېر خوځېږي، مخ پر خټ په تېښته شو او شاته يې هم و نه کتل....»

نو د «جان» د کليمې په مفهوم کې يو ډول نا آشنایي او ډار او وحشت او تېښته او فرار شتون لري، په داسې حال کې چې د انسان کليمه [د انس له ريښې] د انس او الفت او پيوند څرگندونه او تداعي کوي.

۳. جنة او ناس - دوه کليمې د «ناس» سورة پر آخرين آية [من

الجنة و الناس] سربېره، دوه ځلې نور هم په قرآن کې په متقابله بڼه کارول شوي دي: «...لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ». [هود ۱۱۹ (۱۱:۱۱۹)]،

[سجده ۱۳ (۳۲:۱۳)] «... ددې لپاره چې دوزخ به د جن او انس [=ستاسو له ناپېژاندو او آشنایانو] ټولو [بې لارو شوو] ډک کړم.»

خو د «جَنَّة» کلیمه سربیره پر هاغه چې له لیده پټ موجود تري پوهېدل کېږي، په ۵ موردونو کې هم د لېونتوب او پرېشاني او جنون معنا ورکوي. او دا هاغه تور دی چې کافرانو پر رسول اکرم (ص) لگوه:

«أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ...» [مؤمنون ۷۰ (۲۳:۷۰)] «یا وایي هغه جن وهلی [=لېونی] شوی دی؟...»، «...أَمْ بِهِ جِنَّةٌ...» [سبا ۸ (۳۴:۸)] «...یا به هم لیونتوب وهلی وي؟!...»، «...مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ...» [اعراف ۱۸۴ (۷:۱۸۴)] «...دهغوی په هم ناستي کې د لېونتوب هیڅ اغېز شتون نلري...»، «...مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ...» [سبا ۴۶ (۳۴:۴۶)] «...ستاسو همدم ملگری جن وهلی [=باگساری] نه دی...»، «إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ...» [مؤمنون ۲۵ (۲۳:۲۵)] «هغه له یو جن وهلي سړي پرته نور څه نه دی...».

په دې ترتیب کولی شو ووايو چې د «جَنَّة» په کلیمه کې یو ډول له حقیقتونو څخه د پټوالي، پرېشاني، او باگساری مفهوم نغښتی دی. د لېونتوب او پرېشاني د مفهوم مقابله نقطه کې، هوښیاري او عقل او ادراک او اندنه او تدبیر دی. پر دې بنا له «ناس» سره د «جَنَّة» تقابل ته له پاملرنې سره پوهېږو چې بني آدم ته له دې لامله «ناس» وایي چې د تفکر او تعقل استعداد لري.

لکه څنگه چې ډیریو له لغت پوهانو ویلي د ناس کلیمه که د (نَوسَ) له رېښې اخیستل شوي وي، [په المعجم المفهرس او د قرآن قاموس کې یې هم په همدې ردیف کې ځای نېولی]، او ددې لغت اصلي مفهوم، نوسان او تردد او هڅه او تلاش، تحرک او خوځښت دی، د «ناس» سره د «جن» تقابل ته له پاملرنې سره کېدی شي دا ډول نتیجه واخیستل شي [والله اعلم] چې آدمي داسې یو موجود دی چې د اند او تفکر او تعقل د ځواک او هاغه استعداد چې د عالم د پالونکي څښتن د «اسماء» د شناخت او پېژندلو لپاره د هغه په بنسټ او خټه کې یې امانت ایښی، هڅه او تلاش او منډې ترړې څېړنه او پلټنه او

پېژندنه پیل کوي او پل په پل، گام په گام د اسماء د آگاهی او پېژندنې او پالونکي خېستن ته د نژدېوالي پر لور اوچتو علمي پوږونو ته رسېږي.

يو خُل بيا دا نکته تر پاملرنې لاندې نيسو چې قرآن د خدای تعالی له نوم (بسم الله...) سره پیل کېږي او د ناس له کليمې سره پای ته رسېږي. ددې کتاب يو لور ته د ټولو ارزښتونو او اسمائو سرچينه برېښي او د هغه بل لور ته د يو موجود هاغه تنده او استعداد دی چې د تفکر او اندنې او تعقل او هڅې، تدبر او تدبیر پر ځواک بايد خپل ځان ژوندېښونکي سرچينې ته ورسوي. ددغې لارې د وهلو او د هغې له راز راز خطرونو څخه د بچ کېدو او د ځان د سلامتۍ لپاره، خدای تعالی توصيه کړې چې له ډول ډول شرونو څخه، د هغه د «ربوبیت»، «مالکیت» او «الوهیت» وُرشو او دامان ته پناه یوسو. دادی موږ يو او د هغه پر لور پر لارې یون کوو.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ، مَلِكِ النَّاسِ، إِلَهِ النَّاسِ، مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ، الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ، مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ.

بني آدم د يو عمر هڅو او تلاش او تحرک او بې قراری او اضطراب په پایله کې، بالاخره له خپل تفکر او اندنې او تعقل او تدبیر سره په کوم يو پوږ او پناه ځای کې کولی شي سوکالی، آرام او قرار ته ورسېږي؟ فرعون چې خپل ځان يې «رب الاعلی» انگېره آیا هغه دا آرامش، سوکالي او هوساينه ساتلی شوه يا «رب الناس»؟ سلطانان او پادشاهان او جباران چې خپل ځانونه د خلکو د مال او ځان مالکان گڼي، آیا هغوی پناه ورکولی شي يا «ملک الناس»؟ آیا جوړشوي خدايان او بشري بُتان او «الهه» او اصنام، پيران او قبرونه، بني آدم واقعي او رښتيني مينې او عشق او د زړه سُود، تسل او ډاډ ته رسولی شي يا «اله الناس»؟

بني آدم له خپله اصله له لېږي والي سره په دې نا آشنا او له تېري او دارنې څخه په ډکې تمدن والا دنيا کې، په کوم ځای کې کولی شي انس او

الفت واخلي او له چا سره د زړه غم او د بېلتون درد ووایي؟ له احبار او رهبان او د دين او مذهب روحانيونو سره چې د خلکو د «رب» په مقام کې کېږي يا «رب الناس»؟ «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [توبه ۳۱ (۹:۳۱)] «هغوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځای [لکه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونېول....».

بني آدم هېروونکي او د «نسيان» اهل دی او «ناس» نومول شوی چې ناشکره او غافل طبيعت يې څرګند شي. خو د خدای تعالی دا غوره مخلوق کوم څيز هېروي؟ آیا خوراک او ښاک هېروي [چې معمولاً نه هېرېږي] يا ورځ او ساعت او میاشتې دومره اهميت درلودلی دی چې د ځانګړي خصلت په عنوان دې موجود پورې اړه ونيسي؟ يا د عادي نسيان څخه بر او اوچت کوم نسيان د خدای تعالی ددې مغرور مخلوق لمن نیولې ده؟

حقيقت دادی چې غافل او ناشکره بنی آدم مهمترين څيز چې تل بايد د هغه یادونه وکړي او ذکر يې کړي، هېروي او له ياده يې وباسي، سره له دې چې خدای تعالی د خالق او پنځوونکي په توګه پېژني، خو د هغه په هماغه لومړۍ پنځونه کې خبره لنډوي او خلاصه کوي او د خپل ژوند پر شېبو د هاغه لایزال تدبیر او ربوبیت هېروي. سره ددې چې هغه د آسمانونو او ځمکې مالک ګڼي، خو سر د پادشاهانو او ملوکانو او د قدرت او ځواک او ثروت د اربابانو پر درشل ټیټوي او هغوی د ځان او مال د مالکانو په توګه پېژني او بالاخره سره له دې چې هغه په خبرو او ادعاګانو کې د ټول عالم او کایناتو خدای ګڼي، خو عملاً نور خدايگان او خدايګوتي نمانځي او د هغوی په دروغجنو درشلونو کې د هغوی حمد او ثنا وايي او په غوره مالی يې ستاینه کوي. په دې ترتیب هاغه څه چې هېروي او د «ناس» عنوان ورته اړین کوي، همدا د خپل خالق ربوبیت، ملوکیت او الوهیت يې دی. داسې هېرونه او نسيان چې د پالونکي څښتن له ياده په خالي سینو کې د وسوسو او

د جني او انسي خناسانو د حضور ځمکه او ډگر دی. نو همدا لامل دی چې ددې مزمنې او وژونکي بيمارۍ د درمل لپاره بايد خپل لومړني فطرت ته ورستون شي او هاغه پالونکي څښتن ته له پناه وړلو سره چې د خلکو رب، ملک او اله دی، خپل ځان د هغه د لطف او کرم په ورشو کې وساتي.

دني شرونه

کوم شر چې د انسان له دننه راولاړېږي، له هاغې اغېزمنې او انفعاله اوچتېرې چې د جن او انس خناسانو د وسوسو په مقابل کې يې له ځانه څرگندوي. لکه څنگه چې راز راز میکروبونه زموږ په چاپيريال فضا کې خپاره دي، خو يوازې هاغه مهال ناروغېږو چې د اروايي ستړيا، کمخوبۍ، بد هضمۍ او ددې په څېر د نورو له لامله په ضعف او د دفاعي ځواک په لېږوالي اخته شوي اوسو، شیطاني وسوسې او تحريکونه او پارونې او تلقينونه د ټولو لپاره، حتا د خدای تعالی د غوره شوو پيغمبرانو لپاره شتون درلودلی، خو هغوی د ايمان او ارادې په ځواک شيطان ته ډگر نه ورکاوه.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ...» [حج ۵۲ (۲۲:۵۲)] او موږ تر تا مخکې هيڅ استازی او نبي داسې نه دی لېږلی، مگر دا چې هر مهال يې د کومې هيلې او ارمان اراده کوله [چې خلک د هدايت په لارليک کې يو پل مخکې بوزي]، شيطان د هغه په ارمان [= د رسالت موخې] کې [د شک او تردید] القاء اچوله.

داسې ښکاري چې د آدمي په روح کې د شرک او کفر او نفاق د نفوذ او ودې لپاره مساعده او مناسبه ځمکه او ډگر، هماغه انحراف او کوږوالی وي چې ددې سورة په پيل کې د خدای تعالی د ربوبيت، ملوکيت او الوهيت ته د توضيح په ترڅ کې ورته اشاره شوې ده. په داسې ډول چې د بني آدم د سلامتۍ يا روحي بيمارۍ ميزان، سره له دې چې پر «الله» او د هغه پر

خالقيت هم معتقد وي، کېدی شي د هماغو دریو بنسټونو: رب، ملک او اله په نسبت د هغوی د انګېرنې او تعبیر یوه تابع وګڼل شي. قرآن په ډېره ښه توګه څرګندوي چې څه ډول انسانان د الله پر ځای نور شریکان خپل «رب»، «ملک» او «اله» نیسي او د هغوی په دُرشل کې د تسلیم، تعبد او بنده ګۍ سر ټیټوي. چې ښه ساری یې د فرعون آل او پیروان دي. چې د تاریخ د هاغه ستر مستکبر ادعا یې ومنله او باور یې کړه او د هغه تعبد او بنده ګۍ یې وکړه:

د «ربوبیت» په اړه: **«فَحْشَرَ فَنَادَى. فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى** [نازعات ۲۳ (۷۹:۲۳) او ۲۴] «فرعون خلک راتول کړل او آواز یې وکړ چې زه ستاسو ستر رب یم».

د «ملوکیت» په اړه: **«وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي...»** [زخرف ۵۱ (۴۳:۵۱)] «او [له بل لورې] فرعون د خپل قوم په منځ کې [له فریګرو تبلیغاتو سره] چیغه کړه چې: ای زما قومه! آیا د مصر واکمني [=ملکیت او سلطنت] او دا نهرونه [له نیله رابېلې شوې څانګې] چې زما تر اختیار لاندې بهیږي، زما نه دي؟...»

د «الوهیت» په اړه: **«وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرِي...»** [قصص ۳۸ (۲۸:۳۸)] «فرعون وویل ای د سروالو ډلې، زه له خپل ځان پرته تاسو لپاره کوم خدای نه پېژنم...».

«قَالَ لئن اتَّخَذَتِ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ» [شعراء ۲۹ (۲۶:۲۹)] «ویې ویل که غیر له ما کوم بل خدای ونیسې هرومرو به تا له زندانیانو کړم».

کېدی شي پورتنی آیتونه ذهن ته داسې یو تصور القاء کړي چې فرعون د خدایي او خالقيت ادعا کوله، په داسې حال چې په هیڅ ډول داسې نه ده او مقصد یې د خلکو له «رب» یا «اله» څخه په پورتنیو آیتونو کې، هماغه څیز دی چې ددې کلیمو له لغوي معنا څخه راوځي، یعنې زه ستاسو سرور او د

اختيار خاوند او ارباب او ستاسو لوی يم او بايد زما په نسبت د ميني، زړه بایلنې او د زړه راضي والي حالت ولري. اصلاً پر فرعون د درباريانو نیوکه په دې کې وه چې ولې دې موسی او د هغه قوم آزاد پرېښی چې په هیواد کې فساد وکړي او تا او ستا خدای نالیدلي ونیسي. «وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَنْذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ...» [اعراف ۱۲۷ (۷:۱۲۷)] «او د فرعون د قوم سروالو وویل: آیا موسی او قوم یې [د هغوی غورځنگ ته له پاملرنې پرته] پرېږدې چې په دې هیواد کې فساد [=حاکم نظم پر خلاف؛ عمل] وکړي او [موسی] تا او خدایان دې پرېږدي؟...»

له دې خبرې معلومیږي چې فرعون پخپله د یوه الهه نمائندونکی وو او خلکو فرعون، «اله» د خالق په معنا نه پېژاند او یوازې د هغه د حکمونو او امرنو پلویان ول، د هغه د فکري خط په نسبت یې د تعبد او تسلیم حالت درلود او د هغه «امامت» او دیني او سیاسي ولایت، پالنې او روزنې ته یې غاړه ایښې وه. د «اله» معنا همدا ده چې انسان د یو څیز په نسبت عاشق او زړه بایلودی وي.

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى الْتَارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ» [قصص ۴۱ (۲۸:۴۱)] او هغوی [فرعونیان] مو سرلاري وگرځول چې [خپل پلویان یې د نیمکرغۍ پر ځای] د اور لور ته بلل او د قیامت پر ورځ به مرسته ورسره ونشي. لکه څنگه چې قرآن د اشخاصو لپاره له خپل ځانه راضي والی او د نفس له هوا څخه پلویني «د نفس نمائند» او الهه گرځونه نومولې ده: «أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ...» [جاثیه ۲۳ (۴۵:۲۳)] [له سرلیک سره د عمل اړیکې ته له پاملرنې سره] آیا هغوی ته دې پاملرنه کړې چې د خپل نفس هوا یې خپل معبود ښوولی دی او خدای هم هغه، له علم سره [سره چې لري]، لاوړوکی ته سپارلي.

حضرت یعقوب^(ع) د مرگ پر مهال له خپلو زامنو پوښتنه کوي چې له ما وروسته به د څه څیز عبادت کوئ؟ [ما تعبدون من بعدی]، له هاغه شناخت او انتظاره چې د داسې پیغمبر له کهوله شونی دی ولرل شي، داسې نه بریښي چې د هاغه حضرت اندېښنه دې د عام شوو بتانو د عبادت په نسبت وي، بلکې ډېری هماغه د عبادت حقيقي معنا يې تر نظر لاندې ده چې غالباً پر الله له اعتقاد سره مل، بېلو شریکانو پورې اړه نيسي. او ددوی سپېڅلو روزل شوو زامنو ځواب هم له دې پرته نه وو چې: «...ستا خدای او ستا د پلرونو، ابراهيم او اسماعيل او اسحاق، واحد خدای نمانځو او هغه ته تسليم يو:

«...نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ» [بقره ۱۳۳ (۲:۱۳۳)]

خو ډیری د خدای بندگان، له «الله» پرته نور کسان الهه نيسي. نه دا چې په رښتیا پر هغوي عاشقان او زړه بایلودي وي، بلکې د همدې لپاره چې تکیه ځای او ملاتړ او د یو عزت لاسوند یې موندلی وي: «وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا. كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا» [مریم ۸۱ (۱۹:۸۱) او ۸۲]. او [منکرانو] د الله پر ځای، معبودان ونيول چې د عزت لامل یې وي [= د روزگار په پېښو کې یې ملاتړ وي]. هېڅکله [داسې نه ده]! ډېر ژر به [په قیامت کې د هاغو معبودانو] د نمانځنې [له اغېزمنوالي] هغوی منکر شي او ددوی پر ضد به شي.

دادی ددې لپاره چې په دریو موضوعگانو: ربوبیت، ملوکیت او الوهیت کې په بهتره توګه د انسان د انحراف پر ډوګرونو پوه شو، د قرآن هدایت ته زړه سپارو او سربېره پر هاغه څه چې د فرعون په اړه ویل شوي، نور آیتونه هم تر پاملرنې لاندې نیسو:

الف : ربوبیت

هاغه څه چې فرعون انکار ترې کاوه، د خدای شتون نه بلکې، د هغه ربوبیت او تدبیر د خلکو د اختیار د خاوند او سرور په عنوان وو له همدې لامله یې هم له موسی او هارون (عليهما السلام) څخه پوښتنه کوله: «ستاسو رب څوک دی؟» **«قال فمن ربكما يا موسى»** [طه ۴۹ (۲۰:۴۹)] او اصلاً د عالمیانو پالونکي څښتن څه څیز دی؟ **«و قال فرعون و ما رب العالمين»** او د موسی^(ع) ځواب هم عمدتاً د هماغه خدای د ربوبیت نقش وو چې هغه یې د خالق او پنځگر په توګه پېژانده.

د اسلام پیغمبر هم د هاغو مشر-کینو په مقابل کې چې پر الله له اعتقاد سره، د هغه له ربوبیته منکرېدل، فرمایي: **«قُلْ أَغَيَّرَ اللَّهُ أَبْنِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ...»** [انعام ۱۶۴ (۶:۱۶۴)]. «ووايه: آيا له «الله» پرته بل «رب» [= خپل خاوند، سرور او ارباب] اختیار کړم، حال دا چې هغه د ټولو څیزونو «رب» [= داخيار خاوند او چلوونکی] دی.....»

انسانان سره له دې چې په دنیا کې ډول ډول اربابانو ته پناهنده کېږي، خو د قیامت په ورځ به له همغوی سره جګړه او دښمني کوي، چې هغوی یې په ربوبیت کې له خدای تعالی سره برابر ګرځولي ول:

«قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ. تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ. اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ. وَمَا اَضَلَّنَا اِلَّا الْمُجْرِمُونَ.» [شعراء ۹۶ (۲۶:۹۶) تر ۹۹].

هلته، په داسې حال کې چې یو بل مقصر ګني، وایي: په خدای سوګند چې په څرګندې بیلارۍ کې ولو. هغه مهال چې تاسو [د زر او زور او تزویر اربابان] مو [عملاً] له رب العالمین سره برابر ګنلئ، موږ له مجرمانو [= له خدای او خلکو بېل شوي/باطلو اربابانو] پرته بل چا بېلارې نه کړو [= زموږ د بدمرغۍ لامل هغوی ول، نه موږ پخپله].

هاغه موردونه چې بني آدم د «رب» په نېولو کې په لارورکۍ اخته کېږي په لاندې توگه يې په لنډ ډول ذکر کوو:

الف: ۱- پادشاهان او سلطانان - بنيادي [په انحرافي حالت کې] د «رب» د اطلاق تر ټولو ډېر موردونه پادشاهانو او امراء او ملوک ته اړوند وي چې تر واکمنۍ او حکومت لاندې خلکو او پرگنو، د اختيار خاوندان، سروران او اربابان گڼل کېدل. د يوسف سورة له دې لیده ډېرې زياتې نغوتې لري:

«يَا صَاحِبِ السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ» [يوسف ۳۹ (۱۲:۳۹)]. ای دوه زنداني ملگرو! آيا خپاره واره [او گڼ شمېر دنيائي پالونکي او] اربابان غوره دي يا [په ټوله هستۍ برلاسی] يو زورور [اوخواکمن] "الله" ؟!

«يَا صَاحِبِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا...» [يوسف ۴۱ (۱۲:۴۱)]. «[دادی] ای زما د زندان دوو ملگرو! يو به له تاسې [آزاد او] او د خپل خښتن [=فرعون] د شرابو ساقې به شي.....».

«وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ...» [يوسف ۴۲ (۱۲:۴۲)]. «يوسف له هغو دوو يوه ته، چې د خوشې کېدو گومان پرې وو، وويل: خپل خاوند [=فرعون] ته دې زما [د بې دليله زنداني توب] يادونه وکړه. خو [د دربار د بزم او شراب خوړلو مجلسونو کې د بوختيا له امله] شيطان دغه يادول ترې هېر کړل....».

«وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَيَّ رَبِّكَ...» [يوسف ۵۰ (۱۲:۵۰)]. «او پاچا [د خوب د تاويل له اوريدلو وروسته] وويل: ما ته يې راولی! خو کوم مهال چې [ديوسف خواته د پاچا] استازی ورغی، [يوسف ورته] وويل: خپل ارباب ته دې ورستون شه.....».

۲ - احبار او رهبان - هيروونکي بشر نه يوازې خواکمن واکمنان، بلکې د دين او مذهب متوليان او چارسمبالي يې هم د خدای پر خای ارباب نېولي دي: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ ... وَلَا يَتَّخِذْ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [آل عمران ۶۴: ۳].

ووايه: ای کتابوالو ... او ځېنې له موږ [آدميانو] ځېنې نور د خدای پر خای ارباب [= د اختيار خاوند] و نه نيسو....».

«اتَّخِذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [توبه ۳۱: ۹]. «هنوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر خای [لکه] د [داسې] اربابانو په توگه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونېول....».

۳ - پرېستي او پيغمبران -

«وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا...» [آل عمران ۸۰: ۳]. «خدای تاسو ته [هيڅکله] د پرېستو او پيغمبرانود ارباب نېولو فرمان نه درکوي....»

ب - ملوکيت [پادشاهي]

همدا راز د يوسف په سورة کې لکه څنگه چې د «رب» نوم په ډېرو ځايونو کې د مصر پاچا ته، د هاغې اوېجې او هيواد د اختيار د څښتن او ستر په عنوان دلالت کوي. نور نومونه لکه سيد، عزيز او ملک چې خدای تعالی ته ځانگړي دي هم هغه ته يې اړيکه نېولی ده، همدا راز په ۵۵ آية کې د حفيظ او علیم نومونه د حضرت يوسف په اړه او په ۹۳ او ۹۶ د «بصير» نوم د حضرت يعقوب په اړه کارول شوی دی.

په داسې ډول چې له ۱۱ موردونو څخه چې د ملک لفظ په قرآن کې کارول شوی ۵ مورد يې په همدې [د يوسف سورة] کې خای لري. او حتا په يو آيت کې د ملک او رب هر دواړه کليمې يو خای په همدې معنا کارول شوي

دي: «وَقَالَ الْمَلِكُ اِئْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلَى رَبِّكَ...»
 [يوسف ۵۰ (۱۲:۵۰)]. «او پاچا [د خوب د تاویل له اوریدلو وروسته] وویل: ما ته
 یې راولئ! خو کوم مهال چې [د يوسف لور ته د پاچا] استازی ورغی، [يوسف
 ورته] وویل: خپل ارباب ته دې ورستون شه....».

په قرآن کریم کې د ملک عنوان هم د خدای تعالی لپاره کارول شوی
 هم د انسانانو لپاره، له دې توپیر سره چې د خدای تعالی په اړه له یوه داسې
 صفت لکه «ملک الحق» یا «ملک القدوس» سره مل شوی دی ددې لپاره چې
 هغه یې له دنيایي ملوک له ناپاکۍ او بطلان څخه بېل، خپلواک، سپېڅلی،
 بري او بې عیب معرفي کړی وي.

حقیقت دادی چې هیڅ کوم ملوکیت د الله له ملوکیت پرته
 شتون نلري او آسمانونه او ځمکه د هغه دي. خو د حکیمانه مشیت او
 ارادې پر بنا د انسانانو د ابتلا او ازموینې له کبله داسې امکان موقتاً
 ځېنو کسانو ته ورکوي یا له هغوی یې اخلي:

«قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ
 تَشَاءُ...» [آل عمران ۲۶ (۳:۲۶)]. «وایه: ای خدایا، ای د هستۍ واکمنه! ملک
 [= واکمني او حکومت] چې هر چاته وغواړې [= د مقدر کړو نظامونو پر بنسټ]
 ورکوي او له هر چا چې وغواړې بېرته اخلي....».

کېدی شي ځېنو انبیانو لکه داؤد او سلیمان ته داسې یو ملک عنایت کړي، یا
 ستمګرو جبارانو ته چې پر دنیاپالو بېلارو او لارورکو خلکو واکمني کوي.

[د حضرت يوسف په اړه چې وایي:] «رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ...»
 [يوسف ۱۰۱ (۱۲:۱۰۱)]. «[پالونکي] ربه! تا ماته له واکمنۍ [یوه برخه] راکړه...» -
 [د حضرت داؤد په اړه:] «قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ
 بَعْدِي...» [ص ۳۵ (۳۸:۳۵)]. «ویې ویل: پالونکي څښتنه! ما وېښه او داسې

واکمني ما ته بخشش کړه چې له ما وروسته يې هيڅوک وړ نه وي...»
 «وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابِ» [ص ۲۰ (۳۸:۲۰)]. او د هغه
 واکمني ته مو هم ټپکاو [= د خواک دوام] ورکړ او هغه ته مو حکمت او [د خلکو
 په اختلاف کې] د نېاو په اړه مو د غوڅو پرېکړو هنر ورکړ. -

[د بني اسرائيل په اړه] «... إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا...»
 [مائده ۲۰ (۵:۲۰)]. «... چې ستاسو په منځ کې يې [ستاسو د لارښوونې لپاره]
 پيغمبران وگومارل او تاسو يې [د اسارت او ذلت له دوران وروسته، د خپل هيواد او
 سرليک حاکمان او] واکمنان وگومارلي...» -

[د آل ابراهيم په اړه] «... فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
 وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا» [نساء ۵۴ (۴:۵۴)]. په تحقيق موږ د ابراهيم آل
 [= هر دواړو د اسماعيل او اسحاق نسل] ته کتاب او حکمت او [همداراز]
 ستره واکمني ورکړه [او د اسلام پيغمبر هم له آل ابراهيم څخه دی].

ج - الوهيت:

له «اله» څخه مقصد هاغه څيز دی چې انسان د هغه پر جلال او جمال
 عاشق شي، مين شي او د هغه د عظمت او ستروالي، برم او عزم په نسبت د
 زړه ورکونې او ځان بایلنې احساس کوي. لکه څنگه چې ډېری انسانان د
 ربوبيت او ملوکيت په ډگر او زمينه کې په «نسيان» [او هيروني] اخته کېږي
 او د دنيوي اربابانو او ملکاتو په کندو او ښویندځایونو کې غورځېږي، د
 الوهيت په زمينه او اړوند کې هم لکه د قدرت او ثروت د اربابانو د برم او
 جلال او جبروت په مقابل کې خپل ځان بایلي. سره له دې چې له خدایه
 انکار نکوي، خو عملاً بل «اله» ته بنده ګي کوي.

کېدی شي دا «اله» فرعون وي یا پرېښته او پيغمبران او یا د نفس هوا
 «وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ...» [انبياء ۲۹ (۲۱:۲۹)]. «او [که] څوک له
 هغوی ووايي [= ادعا وکړي] زه [هم] غیر له خدایه یو معبود یم....».

«لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ...»
 [مائده ۷۳ (۵:۷۳)] بې له شکه هاغو کسانو [هم] چې يې وويل: الله له درې
 گونيتوب څخه درېيم دی، کفر کړی. او له يو خدای پرته هيڅ معبود نشته،
 «أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ...» [فرقان ۴۳ (۲۵:۴۳)] آيا هاغو کسانو ته دې،
 چې د خپل نفس هوا يې خپل خدای نېولی [= چلن يې د ځان پالنې او د نفس له
 لېوالتيا د پليوني پر بنسټ دی] پاملرنه کړې؟

په هر حال کې توپير نکوي، که قرار پر دې وي چې «الله» يوازې يوه
 مقدسه کليمه او لفظ وي او الوهيت عملاً او پخپله واقعي معنا او مفهوم باطلو
 اربابانو ته اړيکه ونيسي، نشي کېدی د شرک په ډولونو کې کوم توپير قائل شو
 بلکې د هغې ټول ډولونه، که څه هم لکه تثليث ته د قائلينو په څېر د بڼه
 نيت له مخې وي، باطله او ورکه لار ده.

او په دې توگه د توحيد امت آخريو پليونانو او پيروانو که غوښتي
 وي، د الهي هدايت د کتاب له ختمولو وروسته، له دا راز کندو او
 ښويندځايونو څخه خوندي او مصئون وي، بايد د «رب الناس»، «ملک
 الناس»، او «اله الناس» دُرشل ته پناه وړونکي شي.

نو د پورتنیو تشریحاتو د لنډيز په توگه ویلی شو چې؛ د قدرت له نظره کېدی
 شي انسان، له خدای پرته، نورو قدرتونو ته هم تړاو ولري او د هغوی پر
 وړاندې د تعظیم سر تیت کړي. دا شرک دی او له خدایه لېرې کېدل.
 همدا راز د ثروت په اړخ کې هم کېدی شي انسان خپل رزق او روزي او د
 ژوند تېروني وسيلې او توکي د بل چا يا د نورو کسانو په لاس کې وويني. نه
 دا چې خدای نه مني، او له خدایه انکار وکړي، نه، خو د امېد سترگې د بل
 کس يا نورو کسانو د ورکړې لاس ته وگنډي؛ د ژوند او رزق په اړه هم هغه يا
 هغوی ته سترگې ولري، او لاس يې ورته نېولی وي. او دا د انحراف او
 کړېدنې بله پايه او کړلېچ دی. خو له قلبي جنبې او د هغه له اړيکو هم، چې

عشق او فرهنگ او هنر او ددې په څېر څيزونه رانغاړي، له دې اړخه هم کېدی شي د انسان قلبي اړيکه د غير له خدای سره وي.

هر يو له درې واړو چې پورته مو وويل، کېدی شي د انحراف لامل وي. د قرآن په گواهي، فرعون د هر دريو ادعا کوله. دا چې ويل يې: «...أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴ (۷۹:۲۴)] «...زه ستاسو لوړ رب او تر ټولو اوچت خدای يم». د هغه مطلب له دې چې «ستاسو رب يم» دا نه وو چې ما تاسو خلق کړي او پنځولي ياست بلکې ويل يې زه ستاسو يوازينی ارباب يم او تاسو فقط بايد زما خبره ومنئ او زما خبرې ته غوږ نېولي اوسئ؛ ستاسو د ټولنې ارباب زه يم. نو، فرعون د ربوبيت ادعا کوله. د هغه دويمه ادعا «ملوکيت» وو. «ملک» يعنې پادشاه او د ملک خاوند. او ملک يعنې سلطنت او د واکمنۍ اويجه او قلمرو. نو د فرعون دويمه ادعا دا وه چې ويل يې ملک هم زما دی. ويل يې: «...قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ...» مگر د مصر ملک، د مصر ځمکه، زما نه ده؟ «...وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي...» [زخرف ۵۱ (۴۳:۵۱)] مگر نبايد د نيل رود او څانگې يې زما په فرمان وويشل شي؟ يعنې ددې اويجې او سيمې اوبه کول او خړوبول زما په فرمان دي او زه امر او دستور ورکوم چې کوم ځای ته دې اوبه ورکړل شي او کوم ځای ته دې ورنکړل شي. نو هم يې د ملوکيت او هم يې د الوهيت ادعا درلوده، چې ومو ويل د خالقيت په معنا نه دی.

يا هغه مهال چې د فرعون ساحرانو ايمان راوړ، وايي: «قَالَ لَنْ اَتَّخِذَ إِلَهًا غَيْرِي لِأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ» [شعراء ۲۹ (۲۶:۲۹)]. که له ما پرته مو کوم «رب» او «اله» اختيار کړ، تاسو به بنديان کړم او سخته جزا به درکړم. نو، فرعون غوښتل هاغه درېواړه ساحې په خپل کنټرول او موټي کې ولري. او دا يې انگېرله او ويل يې: امر زما امر دی؛ ټول خلک بايد زما د هوډ، ارادو او پتېيل شوو څخه پليوڼي او

پيروان اوسي. يوازې زه يم چې فرمان ورکوم. مالکيت زما دی او يوازې هاغه څوک چې تاسو ټول بايد ورسره مينه ولرئ، زه يم. کله چې هغوی پر موسی ايمان راوړي، هغوی ته وايي: «...آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى لَكُمْ...» [اعراف ۱۲۳ (۷:۱۲۳)] مخکې له دې چې زه اجازه درکړم پر هغه ايمان راوړئ؟! يعنې حتما ايمان، چې قلبي او د زړه چار دی، د هغه په اجازې پورې اړوند او تړلی وو! يعنې حتما ستاسو زړه هم ستاسو په خپل اختيار کې نه دی. په هر حال کې د انحراف او کړېدنې دا درې خطرونه تل د انسان لپاره شتون لري.

اوس، چې د قرآن په دې آخري سورة کې مو دا آگاهي پيدا کړې او غواړو خدای په آمايي ورسره وکړو، خدای تعالی فرمايي د هغه دغو دريو ستايننومونو ته بايد پناه يوسئ:

لومړۍ: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. ووايه هغه زما ارباب دی او زه هغه ته پناه وړم. د ناس ارباب يعنې د ټولو انسانانو ارباب او د عالم د ټولو انديالو ارباب. «انسان»، يعنې هغه موجود چې د اند خاوند دی، بايد اند وکړي چې د هغه ارباب دا دنيايي اربابان نه دي او نشي کېدلی اوسي.

حضرت يوسف خپلو دوو زنداني ملگرو ته وويل: «آيا مختلف اربابان بهتر دي يا پر ټولو مسلط او برلاسی يو خدای؟» «...أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ...» آيا خپاره او مختلف اربابان بهتر دي «...أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ». يا هغه الله چې واحد دی او د هستۍ پر جهان برلاسی دی؟ [يوسف ۳۹ (۱۲:۳۹)] په دنيا کې تل له خدای تعالی پرته نور اربابان هم پيدا کېږي. دا اربابان هم کېدی شي قدرتمندان او سلاطين وي او هم روحانيون. دا سمه ده چې ربوبيت [ارباب او د اختيار خاوند توب] د ځواک او قدرت له درې گونو څوکو څخه يوه ده، خو انسانانو عمدتاً د نورو دوو څوکو نماينده گان هم د خپل «ارباب» په توگه نېولي دي؛ قرآن د يهوديانو او مسحيانو په اړه راوړي

دي چې «خپل احبار او رهبان يې د خدای پر خای «ارباب» نيولي دي»
 قرآن د مسيحيانو په اړه فرمايي: «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ...» [توبه ۳۱ (۹:۳۱)]. دوی د یو واحد خدای پر خای، د خپل دین عالمان ارباب نېولي دي. څه ډول یې هغوی خپل اربابان نېولي دي؟ دا ډول چې؛ هغوی چې هر څه وایي؛ دوی یې درېست ټول مني د هغوی تقلید کوي، مقلدین یې دي. د هغوی عالمانو د خدای حلال، حرام او د خدای حرام یې حلال کړي دي او دوی منلي دي او هر څه چې هغوی ویلي دي دوی سر ته رسولي دي. همدې ته «رَبّ» وایي، یعنې د هغوی په خدایي نېول او اختیارول دي. یعنې هر څه چې هغه وویل دوی یې مني، چون ارباب یې دی. نو کېدی شي د دین عالمان هم په ربّ مبدل شي؛ لکه څنگه چې سلاطین د انسان ربّ شي. هر څیز کېدی شي د انسان ربّ وي. دا هماغه ستر انحراف دی چې انسان ددې پر خای چې الله خپل «رَبّ» ونیسي، له هغه پرته نور په ربوبیت پیژني.

هغه خبره چې حضرت عیسی به تل ویله دا وه چې: «إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ...» [زخرف ۶۴ (۴۳:۶۴)]. یوازې هغه الله زما ارباب او ستاسو ارباب دی. «...فَاعْبُدُوهُ...» د هغه عبادت وکړئ «...هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ». [ال عمران ۵۱ (۳:۵۱)] دا لار نینه او سمه ده. فرمایل یې؛ ولې ما پسې راغلي یاست؟ زه څه کاره یم؟ هر څه چې دی هغه دی. ستاسو ارباب او زموږ د ټولو ارباب هغه دی. که زه بیمارانو ته شفا ورکوم او مړي ژوندي کوم، دا داسې کار نه دی چې زما له لاسه وشي، یوازې هغه دی چې دا قدرت او ځواک ورکوي؛ او ماته یې هم دا ځواک راکړی دی، زما هر څه چې دي له هغه دي. «إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ» هغه الله چې قطعاً او یقیناً هم زما رب دی او هم ستاسو رب دی. او داسې توجه په غیر له خدایه بل هر چا ته تر ټولو ستر انحراف دی چې د بشر په تاریخ کې پېښ شوی دی.

د حضرت موسی په داستان کې هم وینو چې له فرعون سره د هغه ټول بحث د ربوبیت پر سر دی، نه الوهیت. تاسو وینئ پرله پسې فرعون ته وایي زه د «**رَبِّ الْعَالَمِينَ**» له لور راغلی یم. او د هغه په ځواب کې چې پوښتي «**رَبِّ الْعَالَمِينَ**» څوک دی، وایي ستا رب او ستا د پلرونو رب او ستا د نیکونو رب او زموږ د ټولو رب. او بیا فرعون وایي دا خبرې او مزخرفات څه دي چې وایي، موسی وایي؛ هغه د آسمانونو او ځمکې «**رَبِّ**» دی. بیا فرعون خپلو درباریانو ته وایي چې ووينئ دا سړی لگيا دی څه څیزونه وایي، موسی ورته وایي چې الله د مشرق او مغرب رب دی. او هغه دی چې ټول څیزونه د هغه په اراده او مشیت څرخي او عالم د هغه په اراده ولاړ دی؛ هر څیز د هغه له مشیته پیدا کېږي دا هماغه یو حالت دی چې څوک له الله سره واوسي او له هغه سره ژوند وکړي.

کله چې موږ د چا په استخدام کې اوسو او رئیس ولرو، خپل ځان مکلف ګڼو چې گهیځ د وخته کار ته حاضر شو او ناوخته نکړو ولې؟ چون ډارېږو تنخواه مو کمه نکړي یا له کاره مو وناسي. ټول حواس مو هغه ته دي چې څه امر کوي او موږ څه کار باید وکړو؛ ښه، څه ډول دی چې موږ خپل رئیس او د دنیا ارباب ته، چې مثلاً په اداره یا کارخانه کې یې کار کوو، په بشپړه توګه پاملرنه لرو او مراقب یو چې په هر حال کې د هغه رضایت جلب کړو او تل توجه لرو چې د هغه په استخدام کې یو او هغه کولی شي هره شیهه چې وغواړي له کاره مو وباسي، یا موږ ته امتیاز راکړي، درجه مې ټیټه کړي، یا پورته مې یوسي؛ دا ټول د هغه په لاس کې دي. خو د جهان لپاره په کوم ارباب قائل نه یو؟ موږ له هر سیستم سره چې ژوند وکړو، بالاخره مافوق او یو رئیس منو او د هغه له غوښتنو سره سم عمل کوو، خو کله چې نوبت جهان ته رسېږي هغه له رئیس پرته ګڼو؟ البته همداسې او په ژبه یې منو، خو عملاً داسې چلن کوو چې ګواکې هغه شتون نه لري. «رب الناس» یعنې همدا، یعنې باور ولرو چې انسانان یو رب لري او باید هغه ته پناه یوسي.

د خدای تعالی په فرمان کې د اسلام پیغمبر ته هم د اهل کتاب سره د وحدت لپاره یو له دریو وړاندیز شوو شرطونو همدا، یو د بل ارباب نه نېول دي [آل عمران ۶۴ (۳:۶۴)]. هیڅ یو مؤحد مجاز نه دی پیغمبران او پرښتې خپل ارباب ونیسي [آل عمران ۸۰ (۳:۸۰)]. «رَبِّیون» - [یا ربانیتونو] خدای تعالی د خپل واقعي ارباب په توګه پېژاند [مائده ۴۴ (۵:۴۴) او ۶۳ (۵:۶۳)]، او پیغمبرانو خپلو پلویانو او پیروانو ته ویل: تاسو پخپله د آسماني کتاب له تعلیم او تدریس سره رب پېژندی شی [آل عمران ۷۹ (۳:۷۹)]. ومو ویل چې؛ له فرعون سره د موسی^(ع) ټولې محاورې د ربوبیت پر سر وې، نه الوهیت [شعراء ۲۳ (۲۶:۲۳) تر ۲۸].

همدا راز له ابراهیم^(ع) سره د نمرود ټوله دښمني او دلیل راوړنه د ربوبیت په اړه ول «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ» [بقره ۲۵۸ (۲:۲۵۸)]. آيا [د] هاغه چا [ماجرا] ته دې پاملرنه کړې چې [د تکبر او ځواک له دریځه] له ابراهیم سره یې د هغه د پالونکي څښتن په انکار کې محاجه [او استدلال] وکړ؟ سره له دې چې هغه ته واکمني خدای ورکړې وه! هغه مهال چې ابراهیم وویل: زما پالونکی څښتن هاغه څوک دی چې [پرله پسې] ژوند بښي او [د زورتیا د قانون مطابق] مړه کوي یې. [نمرود] وویل: زه یم چې ژوندي کوم او مړه کوم! ابراهیم وویل: نو [چې داسې ده] خدای تعالی لمر له ختیزه راخپژوي، نو [که ته د هستۍ چلوونکی او واکمن یې] ته هغه له لوېدیځه راوڅپړوه! نو [له دې استدلال سره] هغه چې انکار یې کړی وو [مات او] هک پک شو. او خدای ستمګر خلک [د نېمکرغۍ او بریالیتوب] موخې ته نه رسوي.

د شمېر له لیده د «رَبِّ» نوم د «الله» له نوم وروسته په یوازې توګه په قرآن کې د خدای تعالی د کارول شوو ټولو نومونو سره [پرتله له الله] برابر دی؛ د «رَبِّ» نوم د رَبِّ له رېښې [د اختیار خاوند او د اداره کوونکي ارباب په معنا] ۹۸۰ ځلې، او د رَبِّو له رېښې [د روزونکي، وده ورکوونکي او اوچتوونکي په معنا] ۲۰ ځلې، په ټوله کې ۱۰۰۰ ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی، په زړه پورې دا چې د «الله» نوم هیڅکله له ضمیر سره نه دی راغلی، خو د رَبِّ نوم [په ۹۷۰ موردونو کې چې خدای ته نسبت ورکول شوی] په ټوله کې له ضمیر سره یا د مضاف په بڼه راغلی دی. [لکه: رَبُّكُم، رَبَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ] او یوازې دوه ځلې له نورو صفتونو سره په ترکیب کې ذکر شوی دی [رَبِّ غفور، رَبِّ رحیم].

ربوبیت، لکه مدیریت، معلمي او مربی ګري دوه اړخیز چار دی او پر یو ډول دوه اړخیزې اړیکې او تبادلي دلالت کوي، له دې کبله «رَبِّ» هیڅکله په خپلواکه بڼه له ضمیر یا مضاف پرته په قرآن کې نه دی راغلی. مشرکین ددې مستقیمی او نېغې اړیکې له نفې کولو سره، واسطو او نورو عواملو ته متوسل کېدل او هغوی یې د خدای په نزد خپل شفیعان ګڼل.

دویم: مَلِكِ النَّاسِ. مَلِكِ هم د پادشاه په معنا دی او هم د مالک په معنا. په واقعیت کې د دغو دوو معناو ټولګه ده. دا جهان د اختیار او واک یو خاوند لري؛ یو پادشاه لري؛ د هستۍ داسې پادشاه چې په هغې کې یوازې د هغه حکم او فرمان جاري او ساري دی. ټولو انسانانو، د خپل ژوند په دوران کې، د خپلې زمانې د پادشاه فرمان ته سترګې درلودې او لري. البته په هر ځای کې اړین نه دی نوم یې پادشاه وي؟ په هر نوم یې چې وېلي، موخه یې هغه څوک دی چې واکمن وي، ځواکمن وي، فعلاً سپور دی، پلي نه دی. ټول انسانان هغه ته ګوري چې څه فرمان هغوی ته ورکوي. خو خدای

تعالی فرمایي فرمان د خدای فرمان دی؛ هغه د هستی پادشاه دی؛ یوازې هغه ته باید پناه یوړل شي، نه دغو دنيایي «مَلِک»انو ته.

نو ملوکیت د توحید د مثلث له دریو ګوتونو څخه یو ګوټ دی. ددې کلیمې مشتقونه لکه: مَلِک [پادشاه، ټولواک]، مَلِک، مُلک، مالک، ملائکه، او... په ټوله کې ۲۰۶ ځلې په قرآن کې تکرار شوي دي چې د پام وړ شمېر دی، چې د خدای «مالک»والی، د هستی د جهان په تصرف، واکمنی او حکم چلونه کې د هغه ځواک او قدرت څرګندوي. دا جملې چې د آسمانونو او حُمکې مُلک منحصرأ خدای ته اړوند دي [وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ - لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ] ۲۲ ځلې په قرآن کې راغلي دي. همدا راز ټینګارونه لکه: بَيِّدِ الْمُلْک [ملک د هغه د قدرت په لاس کې دی]، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْک [د هغه لپاره په مُلک کې شریک نشته] په دې توګه مطلقه توانایي او ځواکمني بیانوي. که هم یو چا له ملک څخه کومه برخه او سهم وړی وي او له هغه پر یوې برخې تصرف او لاسرسی ولري، یو بخش او لورونه ده چې خدای تعالی موقتاً په لنډمهالې توګه په اختیار کې ورکړې ده: «وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَّشَاءُ» [او الله خپل ملک هر چا ته چې وغواړي - «د یو لږ نظامونو مطابق» - ورکوي]. دلته د مُلک معنا همدا واکمني، بولندويي او حکم چلونه ده.

په قرآن کې خدای تعالی مَلِک هم نومول شوی دی، چې «د هستی د جهان د پادشاه یا ټولواک» مفهوم لري. هغه هم بې نهایت مقتدر مطلق پادشاه [مَلِکٍ مُّقْتَدِر]، خو له کومې چې د تاریخ په اوږدو کې معمولاً پادشاهان په ناحقه واک ته رسېدلي دي، هغه «مَلِکُ الْحَقِّ» نومول شوی دی او له کومې چې ډیری وخت سلطانان او واکمنان له واکه په ناسمې ګټې اخیستو سره تورن، ناپاک او فاسد ول، خدای تعالی «مَلِکُ الْقُدُّوس» [بې نهایت پاک او سپېڅلی پادشاه] معرفي شوی دی. نو بې جهته نه دی چې د قرآن آخرین سورة داسې یو پادشاه ته له پناه وړلو سره نېکه پای او حُسن اختتام ومومي.

هغه یوازې ملک الناس [د خلکو پادشاه او ټولواک] په دنیا کې نه دی، د جزا ورځ هم د هغه پر حکم او فرمان چلېږي او هغه «مالک یوم الدین» [د جزا د ورځې حکم کوونکی او نیاومن] دی. که په دنیا کې یې په لنډمهالي توګه په انتخاب کې، اختیار او اراده موږ ته عنایت کړې او بښلې ده، مطلقه ملوکیت یې په آخرت کې څرګندېږي. «**لَمَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارُ**» [د نن ورځې مالکیت د چا دی؟ د برلاسي واحد خدای]. که څوک د ټولو څیزونو مطلق مالکیت د خدای په انحصار کې وګڼي او د قدرت او ثروت د اربابانو او دنیا پالو پانګوالو د اعتباري مالکیت لپاره اصالت قائل نه وي، د توحیدي مثلث په پېژندنه کې یې مهم ګام اوچت کړی دی.

دریم: إِلَه النَّاسِ. «إِلَه» هاغه څه چې انسان پرې مین او له ځانه پرې تېر شي. یعنې تر دې بریده له هغه سره مینه او محبت ولري. دا نه د قدرت د کچې پر بنسټ دی او نه د ثروت او پانګې پر بنیاد. دا د انسان د زړه قصه ده، د الله تر نامه لاندې. تر لاندې ټولګه یې هنر دی او علم دی او په ټولیزه توګه ټول هاغه څیزونه چې زموږ له روح سره اړیکه لري؛ ټول هغه څیزونه چې موږ یې نمانځنه او پالنه کوو او د هغه نمانځونکي یو.

قرآن ددې شرکونو په ستاینه کې ذکر کړی دی او وایي: «ځېنې له خلکو د خدای پر ځای ورسره شریکان، ساري او مل نیسي او هغوی لکه د خدای په څیر خوبوي او مینه ورسره کوي! خو هاغو کسانو چې [رښتیني] ایمان راوړی دی تر ټولو زیاته دوستي له خدای سره لري»

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَاداً او له خلکو ځېنې کسان له الله پرته نور کسان بولي **يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ** او داسې محبت له هغوی سره کوي لکه څنګه چې باید له الله سره محبت وکړل شي. وروسته وایي **وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ**

[بقره ۱۶۵ (۲:۱۶۵)] او هاغه کسان چې مؤمنين دي له الله سره په شدت مينه کوي، نو واقعي مؤمن د الله په نسبت تر هر څه شديد عشق لري، مؤمن نشي کولی له الله پرته په بل چا کې تم شي، دا که هر څوک وي؛ پير وي، مير وي، امام وي يا امام زوی، يا که بل هر څوک وي يا هر څيز وي؛ مؤمن يوازې له خدای سره هاغه قلبي او احساسې تنگاتنگه اړيکه لري. نو، دا مورد هم يو له هاغو موردونو څخه دی چې شونې دی انسان منحرف او بېلارې شي.

نو «الله» يو لغت دی چې د هر هغه څه لپاره چې انسان يې د معبود په توگه نيسي، که هغه حق وي يا باطل وي، استعمالېږي. خو «الله»، له معرفه الف او لام سره «اله» [معبود]، له واحد خالق څخه يو تعريف دی چې د نمانځنې لپاره يوازینی وړ معبود گڼل کېږي. د ټولو پيغمبرانو بلنه او د «شرک او توحيد» په مبارزه کې اصلي مسئله د «دېرو خدايانو» په مقابل کې «د يو خدای» تبليغ دی. په الوهيت کې بله مهمه نکته، جامعيت او له هغه څخه د انحراف ډول ډول والی دی؛ د ځان پالو الهه د هغوی د خپل نفس هوا ده [فرقان ۴۳ (۲۵:۴۳)] او جاثیه ۲۳ (۴۵:۲۳)، د یو شمېر کسانو لپاره: خوسکی [طه ۸۸ (۲۰:۸۸)]، بُت [انبیاء ۳۶ (۲۱:۳۶)]، پيغمبران [نحل ۵۱ (۱۶:۵۱)] او مائده ۷۳ (۵:۷۳) او نور مختلف ډوله الهه گانې وې او دي چې کولی شي د هنر، علم، ورزش په نومياليو کې او هر هغه څه چې د انسان د زړه څښتن شي او هغه پر ځان مين کړي، څرگند شي.

بشري ټولنې هيڅکله له نمانځنې او پالنې خالي نه دي، اصلي ستونزه، په نمانځنه کې شراکت او له توحيد په انحراف دی. داسې برېښي چې په خدای پيژندنې، اسلام پيژندنې يا قرآن پيژندنې کې هر راز څېړنه او تحقيق ددې مثلث له دقيقې او له ځيرنې پيژندنې

پرته شونې نه دی او هيڅ يو ايمان به ددې مفهومونو معنایي اوږجې ته له تسليم مخکې د قبلېدو وړ واقع نه شي.

مخکې مو وويل؛ يوازې ددې منل چې جهان يو خدای لري او يا موږ يو خدای لرو، چې ټول جهان يې خلق کړی، موږ يې خلق کړي يو، دا دينداري او توحيد نه دی. مهم له خدای سره ژوند کول دي؛ له خدای سره تنفس کول دي. هغه خپل رب او هم ملک او هم اله گڼل دي، هغه هم د ژوند په ټولو شېبو کې، زموږ ټول څيزونه له هغه دي او د هغه دي. که يوه شېبه د هغه عنايت او لورونه نه وي، موږ هيڅ څيز نه يو. نو دا جوتنه ده چې هره شېبه يوه تازه پنځونه ده، يوه لحظه، يوه شېبه که په موږ کې د وينې جريان قطع شي، يا تنفس مو بند شي او ساه وانخلو، په موږ کې هيڅ نه پاتې کېږي. د ژوند هره لحظه په واقعيت کې خلق کېدنه پنځېدنه او معجزه ده.

نو داسې خدای ته، چې په هر درېواړو اړخونو کې زموږ خاوند دی پناه وړو. خو له څه؟ «مَنْ شَرَّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ. الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ. مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ.»؛ مخکې مو ويلي ول چې د شرونو يو ډول دندنې دی؛ د هغه دندنې وسواس او دندنې وسوسه گري ده. يعنې هاغه څيز چې انسان ته لمسونه او وسوسه کوي. د انسان نفس دی چې هغه وسوسه کوي؛ هم پخپله خپل ځان وسوسه کوي، هم شيطان يې په وسوسه کې اچوي. آدم د دوو ځواکونو په منځ کې په کشمکش کې دی: عقل او احساس [ياغريزې]. د سړي عقل وايي چې مثلاً مکوه، سم چار نه دی، درست نه دی، ستا حق نه دی، خو نفس پرله پسې انسان ته وسوسه کوي او هغه تحريکوي چې هاغه څه چې عقل يې منع کوي سر ته ورسوي. او شيطان هم لمسونه کوي، نو انسان تل د دننيو او بيروني وسوسو په نښه کې دی.

دلته چې د «وَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ» لفظونه استعمال شوي دي؛ د وسواس معنا ده په بېا بېا په ځلونو وسوسه اچوونکی، او د وسوسې

معنا ده پرله پسې له داسې طريقې يا طريقو د چا په زړه کې کومه بده خبره اچول دي، چې د هغه چا په زړه کې چې هغه خبره اچول شوې وي دا محسوس نکړي چې وسوسه اچوونکي دده په زړه کې کومه بده کومه بده خبره اچولې ده. د وسواس [وسوسې] په لفظ کې پخپله د تکرار مفهوم نغښتی دی، لکه څنگه چې په زلزال [زلزله] کې د حرکت د تکرار مفهوم نغښتی دی. دا څرگنده ده چې انسان په يو ځل لمسونه نه غولېږي د هغه د غولولو لپاره پرله پسې کوښښ کول اړين دی، له همدې لامله دا ډول کوښښ ته وسوسه او کوښښ کوونکي ته وسواس ويل کېږي.

د «**خناس**» لفظ له خنوس څخه دی چې معنا يې ده له ښکاره کېدو وروسته پټېدونکي يا له راتگ وروسته بېرته شا ته تلونکي، او چون خناس د مبالغې صيغه ده نو ځکه معنا يې ده؛ دا فعل په کثرت کوونکي، له دې څخه دا خبره څرگندېږي چې وسوسه اچوونکي د وسوسې اچولو لپاره په ځلونو ځلونو سړي ته راځي، او له دې سره چون خناس هم ورته ويل شوی نو دا مفهوم رسوي چې وسوسه اچوونکي په ځلونو پرله پسې وسوسه اچوي او شا ته ځي او بيا بېرته پرله پسې د وسوسې اچولو لپاره راستنېږي. په بله وينا يو ځل چې د وسوسې اچولو کوښښ يې ناکامېږي ځي او بيا بل ځل د همدې کوښښ لپاره دوه ځلي، درې ځلي او بيا بيا ځلي ځي راځي. نو «**خناس**» هم هاغه څيز دی چې مخ ښکاره کوي او پټېږي، او دا کار په تکرار کوي. ليدلي به مو وي چې، د شپې په پيل کې، چې ستوري راوځي، هی سترگک وهي؛ ښکاره شي او پټ شي او بيا ښکاره شي او پټ شي او دا کار پرله پسې تکراروي، سړی ويني تل شته او نشته، شته او نشته. وسوسې هم همدا راز دي. تل شته او نشته.

سړی نه پرېږدي، آرام او راحت یې نه پرېږدي. پرله پسې ځي او بېرته ستنېږي، افسرده او ځپلي انسانان دا راز دي. یو لږ څیزونه چې خیال کوي ویني او هغه تل په وسوسو اخته وي. حالت دائمی او تلپاتې نه دی، خو مزمن دی.

د «**خَنَاسٌ**» کلیمې د پوهېدو لپاره په قرآن کې له یوازیني بل مورده، چې دا کلیمه په [تکویر ۱۵ (۸۱:۱۵)] سورة کې راغلې ده، کېدی شي مرسته واخېستل شي: «**فَلَا أُقْسِمُ بِالْخَنَاسِ. الْجَوَارِ الْكُنَّسِ**». د «جوار» کلیمه پر جریان او حرکت درلودلو، او د «کنس» کلیمه پر پوښل شوي او پټ شوي دلالت کوي. ګواکې **خَنَاسٌ** د شیطان له تلپاتې وسوسه ګریو څخه وي چې منشأ او سرچینه یې ناڅرګنده ده او لکه د اعتیاد او روږدیتوب په څېر ځي او راځي او لاس نه اخلي [والله اعلم]. د هاغو کسانو حالت چې یو څیز ته وسواس او حساسیت ولري کېدی شي د شیطاني وسوسو د پوهېدو لپاره یو مثال وي.

فرض کړئ یو چا له موږ سره ټنډي او تيزي کړې ده، داسې خبره یې کړې ده چې پر موږ بده لګېدلې، خو موږ هوډ کړی غبرګون څرګند نکړو، خو آیا موږ همداسې پاتې کېږو، آیا وسوسې مو پرېږدي. د شپې سړي ته خوب نه ورځي چې دا خبره مې اورېده ولې مې په همغه وخت کې ځواب نه دی ورکړی؛ هر څنګه چې کېږي باید ځواب یې ورکړم او باید غوږونه خلاص کړم او ښه په ادب یې کړم، چې بیا داسې جرئت ونکړي. گهیځ یو ساعت مخکې سړی ویښېږي؛ تر گهیځه سم خوب نه ورځي. ټول همدا یې په ذهن کې ګرځي. نه یې پرېږدي. همدې ته د «**خَنَاسٌ**» وسوسې وايي.

د وسوسې فعل سربېره پر دې سورة، په دوو نورو سورتونو کې شیطان ته «**فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ...**» [اعراف ۲۰ (۷:۲۰)] او «**فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ...**» [طه ۱۲۰ (۲۰:۱۲۰)]، او د «ق» په سورة کې د انسان نفس ته نسبت ورکړل شوی دی «**وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلِمُ مَا تُوسْوَسُ بِهِ نَفْسُهُ...**»

[ق ۱۶ (۵۰:۱۶)]، چې البته دا هم د شيطان القاء ده نو کېدی شي وسوسه هم د انسان په نفس کې د شيطان سينگارونې او لمسونې او غولوونکې وعدې وگڼل شي چې هغه له توحیدي [مثلت: ربوبيت، ملوکیت، او الوهیت] پناهځای څخه د دنيایي معبودانو، اربابانو او مالکانو لور ته سوق کوي.

د «وسواس الخناس» د مطلب تر پوهېدو وروسته اوس په دې خبره غور کول اړین دي چې له دې شره د پناه غوښتلو مطلب څه دی؟ له دې څخه خو یو مطلب دادی چې د پناه غوښتلو والا پخپله ددې له شره د خدای د رسل کې پناه غواړي، یعنې له دې شره چې هغه کله هم پخپل زړه کې وسوسه وانچوی. دویم مطلب دادی چې د الله په لار کې د بلنې او دعوت کوونکي پر خلاف که کوم څوک د خلکو په زړونو کې وسوسې اچوي او دا یې خپله دنده گرځولي وي، د حق بلونکی د هغه له شره خدای ته پناه وړي، او د حق بلونکي ته نه ښايي چې هر وسوسه گر پسې وگرځي او د خپلې بلنې دفاع وکړي بلکې دا بسنه کوي چې د وسوسه گر د وسوسو له شره خدای ته پناه یوسي او خپله بلنه وغځوي او ادامه ورته ورکړي. په قرآن کې حق ته د بلونکي په اړه راغلي دي «وَأَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» [اعراف ۲۰۰ (۷:۲۰۰) او فصلت ۳۶ (۴۱:۳۶)] او هر مهال چې [له جاهلانو سره په مقابله کې] شیطاني لمسونه [د ورته مقابله په توگه] پر تا غلبه وکړي، نو الله ته پناه یوسه چې بېشکه هغه پوه اوږدونکی دی.

همدا راز ووينئ قرآن متقي انسانان څه ډول ستايي: «إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ...» پرهېزگاران هغه مهال چې وسوسه یې له سره گردچاپېره طواف کوي مثلاً یو شیطاني تصمیم او ویلاړ یې په سر کې راگرځي، «...تَذَكَّرُوا...» خدای ته پناه وړي او هغه یادوي او یو ذکر یې وایي او خدای ته پاملرنه کوي «...فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ.» [اعراف ۲۰۱ (۷:۲۰۱)] هاغه مهال نابیره بڼا

کېږي. وايي کله چې پرهېزگار مؤمن پسې وسوسه راځي، تل خپل ځان ته تلقين کوي او يوه خدايي، اخلاقي او ديني مسئله ځان ته رايادوي چې وسوسه يې له سره لاس واخلي. موږ د هاغه څيز له سره چې زمينه يې زموږ په دننه کې ده، خو بيروني عامل لري، چې هغه شيطان دی او تحريک کوي، لمسونه کوي؛ يعنې بيروني عامل چې وسوسه کوي او ناڅرگند دی، **خناس** دی او معلوم او ځانگړی نه دی، په څه ډول بايد ترې خلاص شو. دا وسوسه گر خارجي وجود نلري چې هغه ووينم او ووايم له ما لاس واخله او د خداي لپاره ما پرېږده. ناڅرگند دی؛ دنننۍ دی؛ پيچيده دی؛ نابېره څرگندېږي او د انسان زړه کې وسوسه اچوي: **الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ**. هغه عامل چې د خلکو په سينو کې دی او هغوی ته وسوسه کوي.

د صدر يا صدور اصطلاح، په ټولو ۴۴ موردونو کې چې [مستقل يا له ضميرونو سره] په قرآن کې راغلې ده، مجازي معنا لري او نشي کېدی د هغه نسبت د سينې قفسې ته ورکړل شي. د انسان صدر، د هغه همدا روحي ظرفيت دی چې د قرآن په تعبير، [ضيّق صدر يا سعه صدر] تنگ ليدی يا د پراخ ليد لرونکی کېږي **«أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ»** [انشرح ۱ (۹۴:۱)]، **«وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرَكَ بِمَا يَقُولُونَ»** [حجر ۹۷ (۱۵:۹۷)] او داسې نور موردونه، شفا مومي **«...وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ»** [توبه ۱۴ (۹:۱۴)]، **«...وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ...»** [يونس ۵۷ (۱۰:۵۷)]، او مرضونه لکه: ويره **«لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهَبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ...»** [حشر ۱۳ (۵۹:۱۳)]، کبر **«...أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ...»** [غافر ۵۶ (۴۰:۵۶)]، نیاز **«...وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً...»** [حشر ۹ (۵۹:۹)]، پتچاري **«وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ»** [نمل ۷۴ (۲۷:۷۴)]، **«يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ»** [غافر ۱۹ (۴۰:۱۹)] او داسې نور... دېمني **«وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ...»** [اعراف ۴۳ (۷:۴۳)]،

او شيطان پکې ننوځي «الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ» [ناس ۵(۱۱۴)]،
خداي تعالى سيني ازمایي «...وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِ...» [آل
عمران ۱۵۴(۳:۱۵۴)] او خپل آيتونه په هغې کې نښاسي «بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ
فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ...» [عنکبوت ۴۹(۲۹:۴۹)] او په دې ترڅ
کې ۱۲ ځلې په قرآن کې د سينو پر ذات د خداي پر علیم والي ټينگار شوی
دی «...وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ».

دا وسوسه څه ډول ده؟ کوم کسان وسوسه گر دي؟ **مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ**.
د جن او ناس له ډلې گڼل کېږي. د آدميانو اصلي نوم «ناس» دی، چې
يوازې همدا د هغه د نورو نومونو [بنی آدم، بشر، بريّه، انس او انسان] له
مجموعې څخه کابو دوه برابره په قرآن کې تکرار شوی دی [کابو ۲۴۳ ځله]،
ناس عام عنوان دی، لکه «مردم» په فارسي ژبه کې، يا «قوم» په عربي ژبه
کې، يا «خلک او ولس» په پښتو ژبه کې. په قرآن کې ۱۹ ځلې د «يَا أَيُّهَا
النَّاس» خطاب راغلی دی. يعنې ای خلکو، چې په مجموع کې عرب، عجم،
ترک او فارس، افغان او هندي او شرقي او غربي ټول رانغاړي.

«ناس» له «انسان» [او انس] سره توپير لري؛ ناس د «نَوسَ» له رېښې او
انسان د «أَنَسَ» له رېښې دی. د نَوسَ په کلیمه کې نوسان يعنې تحرک او
پويایي او خوځښت او غورځنګ نغښتی او پټ دی؛ دې موجود له ډېر پخوا
[له زرگونو کلونو] راهيسې، غرونه او دښتې او سيندونه او دريابونه وهلي دي
او توانېدلي دي، ټولو لویو وچو ته لېږدېدنه او مهاجرت وکړي او له همدې
ځيرنې، څېړنې، لټې او هڅې په توسه د ځمکې له اتموسفېره خارج شوی او
افلاک ته يې سر رسېدلی دی!

خو د انسان [او انس] کلیمه له اُنس نېولو سره له يوې کورنۍ ده، اُنس
او الفت، احساسات او عواطف او آشنایي ته لېوالتيا او ټولنيز ژوند او پخپلو
کې د يو بل شاوخوا ته راټولېدل او خبرې اترې او وينا کول د انسان له

حَانَكِرْتَبَاو دې «...وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ...» [احزاب ۵۳ (۳۳:۵۳)] «بلکې هر مهال چې و غوښتل شوی ورننوځی او کله مو چې غذا و خوړله خپاره شی او په خبرو اترو مه بوختېږئ؛ چې [ستاسو دا چلن] پیغمبر خوروي»، «...لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا...» [نور ۲۷ (۲۴:۲۷)]، [هیڅ] کورته بې له خپله کوره [نابره] مه ننوځی، مگر دا چې پیژندنه ورکړی [ترڅو ښه راغلاست درته ووايي] او د کور اهل ته سلام وکړی. د ناس په کلیمه کې، د آدمي ټولنیز هویت او حانگرتېا او د انسان په کلیمه کې، د هغه جسمي او روحي جوړښت او خپلواک فردي شخصیت، مثبت یا منفي، تر نظر لاندې دی. ناس او انسان متقابلې کلیمې لري؛ «ناس» تل د «جنه» او انسان تل د «جان» په مقابل کې راغلی دی. لکه: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ. وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ.» [رحمن ۱۴ (۵۵:۱۴) او ۱۵]. انسان یې [په کوزه گری او خاورین لوبڼو جوړونه کې کارېدونکي] کودړي په څېر له وچې خټې څخه وپنځوه، او جن یې د اور له گډولې [او ترکیب] [= خالصه انرژي - بې لوگي اور].

ویل کېږي جان د جن جمع دی چې پر یو ډول ناپېژاندی، پردېوالي او نامانوسوالي دلالت کوي، په زړه پورې دا چې په قرآن کې یې مار او اژدها (ښامار) هم [د موسی د عصا په بدلېدو کې] «جان» نومولی چې د هغه له پټ، ناغوښتي او ډاروونکي شتون څخه یو انځور دی. [نمل ۱۰ (۲۷:۱۰)، قصص ۳۱ (۲۸:۳۱)].

پوهېږو د جن په اړه له پخوانیو زمانو ویل کېږي پټ موجودات دي چې په سترگو نه لیدل کېږي. نه پوهېږم آیا تر اوسه مو داسې کوم څیز تجربه کړی دی چې کوم جن تاسو وسوسه او تحریک کړي؟ کوم جن موږ وسوسه کوي؟ څه ډول جن؟ د ناس نمونې او ډولونه مو ډېر لیدلي دي، خو

جن څنگه؟ په دې لفظونو «جن» او «ناس» کې باید د هغوی لغوي معنا ته پاملرنه وکړو نه د هغوی مصداق ته، «جن» په قرآن کې د هر څیز نوم دی چې پټ او مخفي او ناپېژندلی وي.

ساری يې دا دی چې قرآن وايي تاسو ټول د خپلو مېندو په گېډه کې جن واست: «... وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ ...» [نجم ۳۲ (۵۳:۳۲)] تاسو ټول بنيآدمان د خپلو مېندو په گېډو کې اجنه واست. يعنې څه؟ موږ جن ولو؟ جن يعنې مخفي، او پټ، پنهان او ناڅرگند. آيا هغه موجود ته چې د موږ په رحم کې دی «جنين» نه ويل کېږي؟ «جنين» يعنې هر پټ او ناڅرگند څيز. موږ ټول د خپلو مېندو په رحم کې اجنه ولو، پټ ولو. قرآن وايي کله چې شپه کېږي، هر څيز جن کوي. شپه هر څيز جن کوي. يعنې څه؟ «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ...» [انعام ۷۶ (۶:۷۶)] کله چې شپې ټول څيزونه پر ابراهيم جن کړل، هغه يو ستوری وليد. باغ ته «جنت» وايي، ولې؟ چون د خاورې مخ له چمن او شنبلي سره پوښل شوی دی. ليوني ته «مجنون» وايي، چون عقل يې پوښل شوی دی. ډال [سپر] ته «جَنَّة» وايي، ددې لپاره چې سپاهي د هغه تر شا پټېږي. ددې کلیمې مشتقات چې ووينو، يو ډول په هغوی کې د پټېدنې او نا څرگندېدنې معنا نغښتي ده.

په دنيا کې ډېری له څيزونو زموږ لپاره پټ دي او له دې لیده جن گڼل کېږي. قرآن په ځلونو پرديو او نابلدو انسانانو ته جن ویلی دی. عربانو ته وايي چې تاسو دا قرآن چې پيغمبر يې تاسو ته وايي نه منئ او باور پرې نه کوئ، خو يوه ډله له جن راغلل او قرآن يې واورېده او خپل قوم ته يې وويل چې وروسته له توراته يو کتاب راغلی او موږ پرې ايمان راوړی:

«وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ. قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ... يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ

دُنُوبِكُمْ...» [احقاف ۲۹ (۴۶:۲۹) تر ۳۱]. «او [در ياد کړه] هغه مهال چې خو تنه له جنيانو [=نا پېژاندي خلک] مو تاته متوجه کړل چې قرآن واورې! نو چون د هغه [د خدای د رسول او د قرآن د تلاوت] په وړاندې حاضر شول، [يو بل ته يې] وويل: چوپ اوسئ [=سکوت!] نو چون [د قرآن تلاوت] پای ته ورسېد، د خپل قوم لور ته له آگاهۍ ورکولو [هوډ او انگېزو] سره ستانه شول.. ويي ويل: ای زموږ قومه [=وطندارانو]، موږ يو کتاب ته غوږ ونيو چې له موسی وروسته نازل شوی او د مخکينيو کتابونو تصديق کوونکی [=ادامه ورکوونکی] دی ای زموږ قومه، [تاسو هم] د خدای [پر لور] د بلونکي [بلنه] ومنئ، او پر هغه ايمان راوړئ چې [خدای] ستاسو له گناهو تېر شي [=اغېزې او پايلې يې لېرې کړي]». او همدا راز «قُلْ اُوْحِيْ اِلَيَّ اَنْهٗ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوْا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا. يَهْدِيْ اِلَى الْرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَمْ نُشْرِكْ بِرَبِّنَا اَحَدًا. وَاَنْهٗ تَعَالٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا.». [جن ۱ (۷۲:۱) تر ۳]. [ای پیغامبره] ووايه: ماته وحی شوې ده چې [په رښتیا، نه خیالي] خو کسانو [د عربو له ژبې او فرهنگ سره] له پرديو څخه [د قرآن خبرو ته] غوږ کېښود او هاغه مهال يې [خپل قوم ته] وويل: موږ هېښونکي لوستونی [وينا او مطلب] اورېدلی دی، چې د ودې [=پرمختګ او کمال] پر لور رهبري کوي، چې پر هغه مو ايمان راوړ او هيڅکله کوم څوک د خپل پالونکي څښتن سره شریک نه نيسو. او [موږ موندلې ده چې] په جوته توګه زموږ د پالونکي څښتن برم او شان له دې ډېر ستر دی [او] څوک يې مېرمن او زوی نه دی نېولی. دا کوم جنيان ول؟ چې وايي خپل قوم ته ولاړل او داسې يې وويل. «قوم» يعنې خلک، انسانان؛ د تورات کتاب او قرآن خو د غير انسانانو کتاب نه دی. په قرآن کریم کې په ځلونو د مخالفينو له قوله راغلي دي چې ولې خدای د انسان پر ځای کومه پرېسته زموږ د هدايت لپاره نه ده رالېږلې؟ او ځواب ورکوي چې که د ځمکې پر مخ پرېستو ژوند کولی، دوی ته به له پرېستو او د هغوی له جنسه پیغمبر لېږل کېده.

«قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْسُونَ مُطَمِّنِينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ

السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا» [اسراء ۹۵ (۱۷:۹۵)]. «ووايه: که په ځمکه کې پرېښتې وای چې [لکه د آدميانو په څېر یې] هوسا او ډاډه گرځېدنه - اوسېدنه کوله [= عادي ژوند یې درلودی]، هر ورو به مو هغوی ته کومه پرېښته له آسمانه [د استازي په توګه] لېږله.»؛ دا کتاب د انسانانو لپاره دی؛ په هغه کې احکام دي؛ د جهاد احکام دي، د عبادت حکمونه دي، د غسل او تیمم په څېر یو لړ حکمونه په هغه کې راغلي دي، نو تیمم او غسل خود جنیانو [پریانو] په درد نه لګي. دا کتاب د انسانانو کتاب دی، نه د غیر مادي او ناڅرګندو موجوداتو.

نو، څرګندېږي چې جن باید وصف وګڼل شي نه موصوف. جن لکه د ښکلا او کرغېړنتوب په څېر صفت دی؛ پخپله ښکلا یا کرغېړنتوب خو نفساً خارجي وجود نلري، بلکې ښکلي او کرغېړن دي چې شتون لري. ډېر څیزونه کېدی شي ښکلي وي؛ گل ښکلی دی، یا مثلاً یوه منظره ښکلې ده، یو کور ښکلی دی، سړی ښکلی دی؟ د ښکلي مصادیق او موصوفات مختلف دي او وجود لري، خو ښکلا په غیر د هغه له مصادیقو شتون نلري. «جن» هم وصف دی. ډېر څیزونه کېدی شي له موږ څخه پټ وي. مثلاً هر څیز چې موږ پر هغه علم نلرو له موږ پټ دی، مثلاً میکروب زموږ د پخوانیو لپاره جن وو. پرېښتې زموږ لپاره جن دي. ډېری له موجوداتو، چې ښایي په نورو ګرو کې وي پر موږ جن دي. له پیغمبر^(ص) پوښتي؛ جن څه ډول دي، وایي هغوی درې طایفې دي؛ لومړی لکه د بادونو په څېر. چون باد یې نشو کولی وويني. او په هاغه مهال کې خو یې انرژي او د جاذبې ځواک او نور ځواکونه نه پېژندل. پیغمبر په ټولیزه توګه وفرمایل «جن»ونه درې ډلې دي. یوه ډله لکه د بادونو په څېر،

دويمه ډله لکه حشاشات الأرض هاغه موجودات چې د حُمکې لاندې دي؛ د حُمکې په ژورو او کندو کې دي او هغوی نه وينی.

موسی چې خپله امسا [عصا] اچوي، قرآن وايي لکه د جن په څېر وه: «... کَانَهَا جَانٌ» [نمل ۱۰: ۲۷] د حضرت موسی د امسا په اړه فرمایي؛ جن شوه. څنگه یو جن؟ یعنې د مار په څېر شو. لکه ددې په څېر چې گواکې د موسی په امسا کې مار پټ شوی دی. دریم هاغه خلک دي چې تاسو یې نه پېژنئ، تاسو ورسره نابلد یاست د هاغو «جنیان» یو په اړه، چې قرآن یې واورېد، هم ترې همدا مقصد دی چې هغوی لکه د حُان په څېر وگنئ. هغوی هم په ژوند کې حساب او کتاب لري، شریعت لري، یعنې هم ستاسو په څېر انسانان دي خو ستاسو لپاره پردې دي او تاسو هغوی نه پېژنئ. هغوی ستاسو لپاره جن دي. په هاغه زمانه کې دوی له خپل ښار او ټاټوبي خبر درلود او پر دې دوی نه پوهېدل چې نور حایونه هم لکه آمریکا او استرالیا او اروپا او داسې نور هم شتون لري او انسانان هم هلته شته او ژوند کوي. دا ټول د هغوی لپاره جن ول.

«انسان» د آدمي د نوع پر ذاتي ځانگړتیاو او «انس» د هغه پر فرد دلالت کوي او په قرآن کې د «انس» کلیمه ۱۴ ځلې د «جن» [د جان مفرد] په مقابل کې راغلې ده. ناس خلک دي او جنه پر پردیتوب یا ناپېژندل شوو موجوداتو او عواملو دلالت کوي. د پیغمبرانو منکرانو هغوی ساحر، کاهن او مجنون، او د اسلام د پیغمبر هم مهالو ه شرکینو هم هغه جن وهلی او مجنون نومووه، مقصد یې دا وو چې خبرې یې د خلکو د خبرو له جنسه نه دي، بلکې دیو او دد او پیری او ناپېژاندو موجوداتو یې په روح کې حلول کړی دی. [مؤمنون ۲۵] (۲۳: ۲۵) او (۲۳: ۷۰)، سبا ۸ (۳۴: ۸). خو خدای تعالی ورته ځواب ورکوي: آیا اند نه کوي چې د هغوی په هم کلام ملگري کې هیڅ گډوډي او بې سدي نه شته او هغه له څرگند خبرداروونکي پرته نه دی [اعراف ۱۸۴] (۷: ۱۸۴) او سبا ۴۶ (۳۴: ۴۶) - «أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ».

په «جَنَّة» کليمه کې د وهمونو او خيالونو پر بنسټ عقېدې او باورونه هم شاملېږي؛ مشر-کينو له همدغو بې بنسټو عقيدو او باورونو سره د خدای او د هاغو تر منځ چې نمانځل يې [له بتانو نېولي تر طاغوتان او فرعونان]، يو نسبت ټينگوه او هغوی يې د خدای سپوری، د خدای واسطه، د خدای زوی او گڼل: - «وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ». [صافات ۱۵۸ (۳۷:۱۵۸)]. «او هغوی د خدای او جنيانو [=د عالم ناپېژندل شوو څيزونو، پرېستو] تر منځ د کومې خپلوۍ [او نسب په اړیکو] قايل شوي، په داسې حال کې چې جنيان ښه پوه دي چې [په قيامت کې] احضار به شي».

په لنډه توگه ویلی شو: «ناس» د «جَنَّة» په وړاندې، «انس» د «جن» په وړاندې او «انسان» د «جان» په مقابل کې دی.

البته د جن په اړه مفصل بحث اړین دی چې د قرآن په آيتونو کې له تحقيق او څېړنې څرگندېدې شي، چې البته په خپل ځای کې ورته نغوته شوې، د اوس لپاره په همدې بسنه کوو.

په هر صورت کې، موږ خدای ته پناه وړو د هاغو وسوسو له شره چې دوه ډلې دي چې ځېنې يې له موږ پټې او ناڅرگندې دي او عاملونه او لاملونه يې نه پېژنو او ځېنې يې پېژنو. په پخوا مهال کې نه پوهېدل د ساري په توگه که کوم وگړی به په غم، خپگان، اندېښنو او اروايي کړاو اخته کېده، ويل يې ماليخوليا يې پيدا کړې يا «جَنِّي» [پيرياني] شوی دی او په همدې ډول هغه ته به يې ځېنې نسبتونه ورکول. يا که مثلاً کومه ميندواره ښځه به د حمل د وضع کولو پر موقع، او په اصطلاح د لنگون پر مهال، مړه کېده، ويل يې: «آل» چې د ډاروونکې ښځې په بڼه يو ديو دی، هغه وژلې ده. د چار په

واقعيت نه پوهېدل چې څه پېښه شوې ده، يو لړ څيزونه يې په خپل خيال جوړول. نو، تل يو لړ څيزونه دي چې موږ ته ناڅرگند او پټ دي؛ نه پوهېږو له کوم ځايه دي او لامل يې څه څيز دی. د ساري په توگه ولې پلانکي سړی تر دې کچې عصبي حالتونه لري؛ ولې عقده يې دی، ولې دا پېچلتياوې لري. نه پوهېږو رېښه يې څه څيز دی او څه ډول ده. ځينې يې چې البته څرگند او ځانگړي دي پېژنو. «ناس» هم د هاغو څيزونو په گڼه او رديف کې راځي چې مانوس دي او زموږ لپاره روښانه دي او موږ له هغه آگاه يو؛ د هغه بر لامل پوهېږو او هغه پېژنو؛ لکه میکروب چې پرې پوهېږو څه څيز دی؛ لکه څنگه چې طبيب او درملگر هم د هغه د له منځه وړلو لار او د بيمارۍ په درمل پوهېږي، که هغه جسمي بيماري وي، او که روحي وي.

قرآن له داسې دوو سورتونو سره پای رسېږي او ختمېږي چې له موږ څخه بيروني شرونو او هاغه شرونه چې په موږ کې دننه دي او زمينه يې په خپل ځان کې لرو. په هر دواړو سورتونو کې يې هم زموږ پناه ورکوونکي د رب په نوم ياد کړي دي:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ. او قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ.

انشاءالله خدای تعالی دې موږ ته توفيق راکړي چې د هغه د «ربوبیت» او «ملوکیت» او «الوهیت» په پناه کې وکولی شو په خالصانه توگه بنده گي وکړو.

لویه خدایه! موږ ددغو وسوسه گرانو او د ټولو «وسواس الخناس» له شره وساته!

پالونکي څښتنه! د دښمنانو دامونه سخت او پېچلي دي، او دښمن وینښ دی، او نقشي يې پټې او ناڅرگندې دي، او ستا له لطف پرته نجات ناشونی دی. صدق الله العلي العظيم.

يادونه: ددې تشرېح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوي ده:

- ۱ - نظم قرآن - د عبدالعلي بازرگان لېکنه
- ۲ - آشنائي با قرآن - د مرتضی مطهری لیکنه
- ۳ - في ظلال القرآن - د سيد قطب لېکنه
- ۴ - تفهيم القرآن - د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي لیکنه
- ۵ - تدبر قرآن - د مولانا امين احسن اصلاحي لیکنه
- ۶ - قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] - عبدالعلي بازرگان
- ۷ - الميزان في تفسير القرآن - د سيد محمد حسين طباطبائي لیکنه
- ۸ - کابلي تفسير [قرآن کریم ترجمه او تفسير - مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبير احمد عثمانی] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله
- ۹ - پرتوی از قرآن - د سيد محمود طالقاني لیکنه
- ۱۰ - تفسير نمونه - د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي لیکنه
- ۱۱ - تفسير نور - د مصطفی خرمدل لیکنه
- ۱۲ - تابشي از قرآن - د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقي قمي لیکنه
- ۱۳ - تفسير باران - د دوکتور مهدي خداميان آرائي لیکنه
- ۱۴ - ترجمه تفسير طبري - د حبيب يغمائي په اهتمام او تصحيح
- ۱۵ - تفسير ابن كثير - [حافظ عماد الدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن كثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناگرهي
- ۱۶ - معارف القرآن - د مولانا مفتي محمد شفيع لیکنه
- ۱۷ - تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسير جلالين - ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي - اردو ته ژباړه او شرح : محمد لياقت علي رضوي
- ۱۸ - تفسير کمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندي
- ۱۹ - د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه - مولوي قيام الدين کشف
- ۲۰ - عزيزالتفسير - د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسير - مولوي سلطان عزيز (عزيز)
- ۲۱ - صفوة التفاسير - د محمد علي الصابوني لیکنه - ژباړونکی : مولوي شمس الله کمال زاده
- ۲۲ - د قرآن پلوشې - د گلب الدين حکمتيار لېکنه
- ۲۳ - تفسير دېوبندي - د مولوي عبدالحنان لېکنه
- ۲۴ - حکمة القرآن - د مولوي امين الله پېښوري لېکنه
- ۲۵ - تفسير ايوبي حنفي - د مولانا محمد عبيدالله ايوبي لېکنه
- ۲۶ - تفسير احسن الکلام - د مولوي عبدالسلام رستمي لیکنه
- ۲۷ - قرآن کریم په پښتو - د اجرالدين اقبال ژباړه

- ۲۸- شرحې بر سوره های قرآن - عبدالعلي بازرگان - د عبدالعلي بازرگان وېب پاڼه
[bazargan.com]
- ۲۹ - تفسير روح القرآن - مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي .
- ۳۰ - د قرآن ټکي په ټکي او روانه ترجمه - مولوي جانباز سرفراز .
- ۳۱ - روح المعاني فی تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني - العلامة ابي الفضل شهاب الدين محمود الالوسي البغدادي .
- ۳۲ - تفسير جواهر القرآن - مولانا حسين علي .
- ۳۳ - تفسير روح البيان - شيخ اسماعيل حقي البروسوی .
- ۳۴ - «کنز الايمان او تفسير نورالعرفان» ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمی .
- ۳۵ - كشف الاسرار و عدة الابرار - [د قرآن کریم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري .
- ۳۶ - د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مكي .
- ۳۷ - تفسير الفخر الرازي المشهور بالتفسير الكبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازي فخرالدين .
- ۳۸ - التفسير المبين - دوكتور عبد الرحمن بن حسن النفيسه .
- ۳۹ - تفسير قرطبي - محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پير محمد کرم شاه .
- ۴۰ - المفصل في تفسير القرآن الكريم - المشهور بتفسير الجلالين - للامام جلال الدين المحلي والامام جلال الدين السيوطي .
- ۴۱ - «سير تحوّل قرآن» - مهندس مهدي بازرگان .
-

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library